

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Simona Jíhová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

**Možnosti profesní přípravy a uplatnění osob se
zrakovým postižením na trhu práce**

Bakalářská práce

Autor práce: Simona Jíchová
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Prázdna Ph.D.

Datum odevzdání práce: 2. 5. 2012

Abstrakt

Tato práce se zabývá problematikou profesní přípravy a zaměstnávání osob se zrakovým postižením. Zaměstnávání osob s postižením je obecně rozšířeným problémem. Osoby se zrakovým postižením patří na trhu práce ke skupině s nejmenšími šancemi, přitom jasně vyplývá, že stojí o to mít zaměstnání.

Teoretická část této práce je zaměřena na vymezení osob se zrakovým postižením včetně specifik jejich vývoje. Druhá kapitola se zabývá vzděláváním osob se zrakovým postižením v primárním, sekundárním a terciárním školství, část je zde věnována i volbě povolání. Závěr teoretické části se věnuje zaměstnávání osob se zrakovým postižením, zejména politice zaměstnanosti.

V praktické části jsou popsány představy a očekávání od zaměstnávání osob s postižením zraku, motivace k práci a žebříček hodnot dotazovaných s postižením zraku, role rodičů při výběru profese. Dále jsou uvedeny dovednosti potřebné k nalezení práce, kterými disponují dotazované osoby, názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob s postižením zraku a podpůrné mechanismy zaměstnávání těchto osob, které využívají konkrétní dotázaní. Výzkumné šetření probíhalo formou rozhovorů se šesti respondenty se zrakovým postižením v pásmu slabozrakosti a nevidomosti.

Jedním z hlavních cílů této práce bylo zmapovat studijní možnosti osob se zrakovým postižením.

Dalším cílem bylo zjistit, jaké mají osoby s postižením zraku problémy při studiu, co vnímají jako překážky při studiu a při výběru profese, případně při vykonávání profese. Problémem může být špatné rozhodnutí při výběru školy, např. vlivem nedostatečné sebedůvěry osoby s postižením a nízké důvěry rodiny i učitelů. Závažným a stále přetrvávajícím problémem jsou předsudky ze strany zaměstnavatelů, ale i to, že je nedostatek pracovních příležitostí pro osoby s postižením zraku.

Dle mého názoru se možnosti zaměstnávání lidí se zrakovým postižením zlepšují, avšak bariéry přetrvávají zejména v postojích intaktních lidí a potencionálních zaměstnavatelů. Ti jsou mnohdy ovlivněni nedostatečnou informovaností o podpoře a možnostech zaměstnávání osob s postižením. Svou roli sehrává i postoj dnešní společnosti, která klade důraz na rychlost a kvantitu.

Je třeba v osobách s postižením zraku již od dětství budovat sebedůvěru, zároveň by bylo vhodné zvýšit informovanost potencionálních zaměstnavatelů, která by mohla být zajištěna pomocí médií a seminářů. Na školách by mohla probíhat spolupráce intaktních žáků a žáků s postižením zraku. Je třeba, aby již od dětství bylo postižení vnímáno jako něco běžného. Ovšem změnit myšlení společnosti může trvat ještě dlouho.

Abstract

This thesis deals with problems of professional preparation and employment of visually handicapped persons. Employment of handicapped persons is a general problem. Visually handicapped persons belong to group with the least prospect on labour market but it is concurrently clear that they want to be employed.

The theoretical part of this thesis is focused to definition of visually handicapped persons including specificities of their development. The second chapter deals with teaching the visually handicapped persons in primary-, secondary- and tertiary education, with attention paid also to the choice of profession. Conclusion of the theoretical part deals with employment of visually handicapped persons and namely with employment policy. The practical part describes concepts of and expectations from employing the visually handicapped persons, motivation to work, a valuation list of the respondent visually handicapped persons and a role of parents in the choice of profession. Furthermore, it describes accomplishments necessary for job finding gained by the respondent visually handicapped persons, opinions on possible causes of unemployment of visually handicapped persons and supporting mechanisms of employing such persons, utilized by particular respondents. Research was carried out in a form of dialogue with six visually handicapped respondents with handicaps in the range of amblyopia and sightlessness.

One of the main goals of this thesis was to monitor study possibilities for visually handicapped persons.

The next goal was to find out what were the problems of visually handicapped persons during their studies, what was perceived as obstacles during studies, during the choice of profession or, appropriately, during pursuance of the profession. A problem may be in wrong choice of the school e.g. due to insufficient self-confidence of the handicapped person and low confidence of the family and teachers. Prejudice of the employers is an important and still persisting problem, as well as the lack of job opportunities for visually handicapped persons.

In my opinion, the possibilities for employment of visually handicapped persons do improve but there are persisting barriers mainly in the attitudes of intact people and

potential employers. They are frequently affected by insufficient information on the support and possibilities of employing persons with visual handicap. The attitude of the nowadays' society placing emphasis on quickness and quantity plays its role also.

With visually handicapped persons it is necessary to build up their self-confidence already since their childhood. Contemporarily, it would be appropriate to enhance the awareness of potential employers, what could be provided by means of media and seminars. Cooperation of intact pupils with visually handicapped ones could be carried out at schools. It would be necessary to perceive the handicap as something common already since the childhood. However, to change thinking of the society may still last long.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2012

.....

Simona Jíchová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. et Mgr. Radce Prázdne Ph.D. za odbornou pomoc, věcné rady a připomínky k mé bakalářské práci. Zároveň velké díky patří také rodině a blízkému okolí za podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod	10
1 Osoby se zrakovým postižením.....	11
1.1 Vymezení okruhu osob se zrakovým postižením	11
1.2 Specifika vývoje jedinců se zrakovým postižením	19
2 Edukace osob se zrakovým postižením	23
2.1 Primární vzdělávání.....	24
2.2 Volba povolání.....	26
2.2.1 Poradenství.....	27
2.3 Středoškolské vzdělávání	29
2.4 Vyšší odborné a vysokoškolské vzdělávání	33
3 Zaměstnávání osob se zrakovým postižením.....	36
3.1 Podpora vytváření pracovních míst	36
3.2 Legislativa	38
3.3 Specifické pracovní příležitosti.....	39
4 Empirická část.....	42
4.1 Cíl práce.....	42
4.2 Použité metody	42
4.3 Charakteristika výzkumného souboru	43
5 Analýza a interpretace dat	45
5.1 Paní Anna (Rč. 1)	45
5.2 Pan Jan (Rč. 2)	48
5.3 Slečna Hana (Rč. 3).....	53

5.4 Pan Jakub (RČ. 4)	55
5.5 Pan Ondřej (RČ. 5)	58
5.6 Slečna Kristýna (RČ. 6)	61
6 Závěrečné shrnutí výsledků	67
7 Diskuze.....	77
Závěr	80
Seznam použitých zdrojů	82
Klíčová slova.....	86
Přílohy.....	87

Úvod

Zrak je naším nejdůležitějším smyslem, pomocí něho získáváme až 80% informací z okolí. V České republice žije přibližně 60 000 osob se zrakovým postižením, což představuje 0,3 % české populace, z toho 16 500 je postiženo těžce. Jak jsou tyto osoby omezeny ve výběru profese? S jakými problémy se setkávají během cesty k získání zaměstnání?

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou profesní přípravy a zaměstnávání osob se zrakovým postižením. Zaměstnávání osob s postižením je obecně rozšířeným problémem. Osoby se zrakovým postižením patří na trhu práce ke skupině s nejmenšími šancemi, dle odhadů je jich až 80% nezaměstnaných.

Práce se snaží poukázat na možné bariéry při cestě k získání zaměstnání, včetně možných problémů při výběru studijního oboru a komplikací během studia samotného.

Cílem této práce je zmapovat studijní možnosti osob se zrakovým postižením, zjistit, jaké mají tyto osoby překážky při studiu, při výběru profese, případně při vykonávání profese.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. První kapitola vymezuje osoby se zrakovým postižením a zároveň se věnuje vývoji jedinců se zrakovým postižením. V druhé kapitole jsou uvedeny instituce, ve kterých se osoby se zrakovým postižením mohou vzdělávat. Třetí kapitola je zaměřena na zaměstnávání osob se zrakovým postižením. Zároveň je zde vysvětlena legislativa týkající se této problematiky. Praktická část má charakter kvalitativního výzkumu.

1 Osoby se zrakovým postižením

První kapitola má za cíl vymezit osoby se zrakovým postižením dle různých kritérií, včetně nejčastějších vad a jejich důsledků. Zároveň kapitola popisuje specifika osob se zrakovým postižením odrážející se od doby vzniku vady i postižení samotného.

1.1 Vymezení okruhu osob se zrakovým postižením

Osoby se zrakovým postižením tvoří velice heterogenní skupinu. Porucha jejich zrakových funkcí může být různě závažná, kvalitativně odlišná, může vzniknout v různém období a je spojená s rozdílným rizikem vzniku kombinovaného postižení. (Kocour in Vágnerová, 2004)

Zrakové postižení tedy dělíme dle různých hledisek do následujících kategorií:

Dle doby vzniku dělíme postižení zraku na :

- vrozená
- získaná

Z etiologického hlediska rozlišujeme postižení:

- orgánové
- funkční

Dle možnosti, resp. nemožnosti nápravy dělíme postižení na:

- reparabilní
- ireparabilní

Z hlediska doby trvání rozlišujeme postižení:

- krátkodobé (akutní)
- dlouhodobé (chronické)
- opakující se (recidivující)

Vidění je složitý děj, na jehož kvalitě se podílí různé funkce zrakového analyzátoru. Ty mohou být do různé míry postiženy. Vyskytují se i různé kombinace problémů v několika oblastech současně. Jedná se o zrakovou ostrost, zorné pole,

okulomotoriku, zpracování zrakových informací a barvocit. (srovnej Keblová, 2001, Květoňová-Švecová, 2000)

Vágnerová (2004) přidává ještě další oblast, které si u osob s postižením zraku všímáme. Jde o preferenci různého stupně osvětlení.

Zraková ostrost (vizus), tj. přesnost zrakové diferenciacce na blízko či na dálku. Díky schopnosti vidět na dálku se orientujeme v prostoru. Vidění nablízko nám umožňuje provádění běžných činností, kterými jsou sebeobsluha, čtení, psaní apod. Osoba se ztrátou zrakové ostrosti nevidí zřetelně, může mít problémy s rozlišováním detailů nebo obtížně rozlišuje velké předměty. Často bývá narušena pouze jedna z funkcí, kdy stupeň poškození bývá rozdílný. (srovnej Květoňová, Kudelová, 1996, Květoňová-Švecová, 2000, Vágnerová, 2004)

Zorné pole určuje rozsah zrakového vnímání. Je to část prostoru, kterou vidíme okem dívajícím se vpřed. Postižení zorného pole tedy znamená omezení prostoru, které osoba s postižením zraku vidí.

V zorném poli může chybět rozlišovací schopnost centrální oblasti, která je běžně místem nejostřejšího vidění. Při postižení zorného pole se člověk špatně orientuje při práci nablízko. Pokud má osoba s postižením výpadek v centru, bude mít problémy při pohledu přímo před sebe. Při komunikaci s ostatními se může zdát, že se člověk s postižením dívá jinam, jakoby stranou. Snaží se totiž dívat funkční částí zorného pole, tedy okrajem, aby viděl zřetelněji, což může pro druhé působit nepříjemně.

Nejčastějšími projevy jsou defekty a skotomy (výpadky) vidění. Osoba s tímto postižením se hůře adaptuje na změny osvětlení, za šera se zrak může výrazně zhoršovat. Problémy se mohou objevit i při rozlišování barev. Postižení může být navíc doprovázeno ztrátou zrakové ostrosti. Osoba naráží do nábytku v méně známém prostředí. (srovnej Květoňová, Kudelová, 1996, Keblová, 2001, Vágnerová, 2004)

Okulomotorické poruchy se objevují při špatné koordinaci pohybu očí. Problémy nastávají při sledování pohybujícího se předmětu a při jeho prohlížení, kdy

dítě nesleduje předmět oběma očima současně. Při pohledu na blízký předmět se jedno oko stáčí dovnitř, druhé ven, nebo se obě asymetricky stáčejí dovnitř. To má za následek potíže při uchopování předmětu. (Květoňová-Švecová, 2000, s. 18)

K problémům se zpracováním zrakových podnětů dochází u dětí, které mají postižená zraková centra v kůře mozku, nikoli sítnici či zrakový nerv. Tato porucha se nazývá korová slepota a má za následek chybnou interpretaci viděného. (Květoňová-Švecová, 2000, s. 18)

Díky **barvocitu** je oko schopno rozeznávat různé vlnové délky, tedy barvy. Následkem poškození může být až úplná barvoslepost. Prakticky to znamená, že osoby s tímto postižením nemohou vykonávat řadu specializovaných profesí, např. v dopravě. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 18)

Preference různého stupně osvětlení. Různé osoby upřednostňují různou intenzitu světla – jedni preferují šero, jiní dávají přednost silnějšímu osvětlení. Slabé světlo namáhá zrak a může způsobit pálení v očích, svědění, bolest očí i hlavy, celkovou únavu. Pokud svítí naopak např. silné sluneční záření (při vyučování), může žáka nejen oslnit, ale způsobuje, že žák vidí tmavé skvrny před očima, přidružují se bolesti očí a migrénové bolesti hlavy. Z důvodu světloplachosti musí některé osoby se zrakovým postižením nosit tmavé brýle. (Vágnerová, 2004, s. 196)

Dle Pešatové (1999) mají největší citlivost na oslnění i na slabé osvětlení zejména neurotičtí jedinci, dále ti, kteří trpí krátkozrakostí či barvoslepostí a albíni.

Nejčastějším kritériem je stupeň zrakového postižení, které vychází ze stavu zrakové ostrosti a zachovaného rozsahu zorného pole. Cílem této klasifikace je zajistit co možná nejlepší vzdělávání. (Keblová in Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007) Jak uvádí Keblová (2001) při přípravě a další výchově by se mělo zohledňovat také hledisko doby trvání postižení.

Osoby se zrakovým postižením dělíme z oftalmologického hlediska na osoby:

- nevidomé
- slabozraké
- se zbytky zraku
- s poruchami binokulárního vidění
- s kombinovaným zrakovým postižením

Osoby nevidomé jsou osobami s nejtěžším stupněm zrakového postižení. V angličtině i v němčině se můžeme setkat s pojmem "blind" - slepý. Jedná se o nevratný pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 – světlocit. Tyto osoby jsou většinou schopny rozlišit světlo a tmou, ale chybí jim tvarové vidění. Postižení může být jak vrozené, tak i získané. (Renotíerová, Ludíková, 2006, s. 198)

Vokurka a Hugo (2007) rozlišují úplnou (absolutní) a praktickou slepotu. Při absolutní slepotě člověk není schopen vůbec vnímat světlo, tato porucha se však vyskytuje vzácně. Při praktické slepotě je zrak zachován v nedostatečné míře k běžným životním činnostem. V obou případech je nutná speciální péče a úprava životních podmínek.

Je potřeba využívat ostatní smysly, hlavně sluch a hmat, a rozvíjet je cílenou výchovou. Osoby postižené nevidomostí by se měly naučit používat Braillovo písmo, kterým se dá vyjádřit i notový zápis. K orientaci v prostředí nevidomí využívají bílou hůl či vodící psy, popř. průvodcovské služby. Důležité je využití vyšších kompenzačních faktorů, tedy paměti, představ, myšlení apod. (Květoňová, 1994, s. 10)

Možnost pracovního uplatnění osob se zrakovým postižením je logicky nejvíce omezena právě u této kategorie. Kromě osobnostního vybavení jedince a pohledu společnosti je velice důležitá výchova. Dopustí-li se rodiče v této oblasti chybných postupů, může to přispět ke zhoršení možnosti zařazení do společnosti. (Renotíerová, Ludíková, 2006, s. 198)

Další kategorií jsou **osoby slabozraké**. U slabozrakosti se jedná o 15-5 % omezení běžné kapacity zrakové funkce, tedy pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně. (Renotiérová, Ludíková, 2006, s. 199)

Jde o stav charakteristický snížením zrakové ostrosti obou očí a to i s brýlovou korekcí. Ke zlepšení zraku se kromě optických prostředků (dioptrických a dalekohledových brýlí, turmonů, monokulárních dalekohledových kukátek a lup) používají lékařské a speciálně pedagogické postupy včetně specifických pomůcek, kterými je např. používání učebnic s většími typy písma. V pedagogickém smyslu jde o orgánovou poruchu zraku, která se projevuje snížením nebo zkreslující činností zrakového analyzátoru obou očí. Způsobuje poruchu zrakového vnímání, která může působit potíže v běžném životě. U mnoha slabozrakých osob se můžou navíc vyskytovat problémy spojené s narušením zorného pole, od zúžení až po trubicovité vidění, výpadky nebo skotomy. Podle stupně postižení rozlišujeme slabozrakost lehkou, střední a těžkou. Vada může být vrozená i získaná, stacionární i progresivní. Progresivní postižení negativně ovlivňuje pracovní uplatnění i postavení ve společnosti. Lidé se slabozrakostí často mohou trpět pocitem méněcennosti. (srovnej Keblová, 2001, Květoňová, 1994)

Vada se negativně projeví v rozvoji vnímání, zrakové schopnosti jsou snižené, omezené či deformované, následkem čehož se vytvářejí nepřesné představy. Prakticky to znamená zhoršený grafický a pracovní výkon. Kvůli špatné koncentraci se objevují problémy s pozorností, snadná unavitelnost, pomalejší pracovní tempo a vyšší sugestibilita. Děti ve škole nepřesně vnímají předměty a jejich detaily, špatně rozlišují barvy, písmena a číslice a další symboly. Vzhledem ke špatné prostorové orientaci jsou jedinci postižení slabozrakostí nejistí a pomalejší v pohybu. (Renotiérová, Ludíková, 2006, s. 199)

Pro dosažení co nejlepšího zrakového vnímání, je třeba zajistit vyšší světelnou intenzitu u centrálního i doplňkového osvětlení. Objekt musí být umístěn vhodně do prostoru, musí být dostatečně veliký, v kontrastní barvě a bez zbytečných detailů. Oslabený zrak by se měl využívat za předpokladu přísného dodržování zrakové

hygieny, kterým je např. střídání zrakové práce do blízka a do dálky. Při práci se využívají kompenzační funkce, vyšší i nižší. (Renotírová, Ludíková, 2006, s. 199)

Kategorií osob na hranici mezi slabozrakými a nevidomými jsou **osoby se zbytky zraku**. Dříve tyto osoby mohly být známy pod pojmem částečně vidící či těžce slabozrací. Většinou se uvádí, že žák při vidění oběma očima i s využitím předepsaných brýlí rozeznává prsty až těsně před očima. Ale díky speciální optice může číst plakátové písmo. Může jít o vrozené i získané postižení, které má stálý charakter, stejně tak se může zhoršovat i zlepšovat. (Renotírová, Ludíková, 2006, s. 199)

Žáci s tímto postižením se rozdělují na dvě skupiny: jedna z nich více inklinuje ke způsobu poznávání typickému pro nevidomé, v němž podstatnou úlohu sehrává kompenzace postiženého smyslu, druhá skupina se více přibližuje ke způsobu poznávání slabozrakých a preferuje reedukaci postiženého smyslu. Při vzdělávání žáků se zbytky zraku se kombinují prvky obvyklé při práci se slabozrakými i nevidomými. Žáci zacházejí s korekčními pomůckami zvětšujícími text, stejně jako se učí Braillově písmu, které je zpravidla zapotřebí při progredujícím zrakovém postižení. Zrakové dovednosti by se měly maximálně využívat a rozvíjet, avšak při přísném dodržování zrakové hygieny, která je ještě přísnější, než u osob slabozrakých. Spolu se zrakovými schopnostmi by se mělo rozvíjet hmatové vnímání a sluch. Jde o současné upotřebení vizuálně-auditivních a taktilních prostředků výuky. (Renotírová, Ludíková, 2006, s. 199)

Snížení nebo dokonce deformace zrakových schopností ovlivňuje vytváření představ, což se projevuje hlavně při osvojování si učiva a jeho reprodukci. Žáci mívají výrazné nedostatky především při gramatických a praktických výkonech. V důsledku narušených představ mají žáci snížené grafické schopnosti a menší možnost pracovního uplatnění.

V prostoru se osoby se zbytky zraku pohybují samostatně velmi obtížně, většina není schopna orientovat se při chůzi zrakem, tudíž musí používat bílou hůl. (srovnej Renotírová, Ludíková, 2006, Keblová, 2001, Květoňová, 1994)

Další kategorií jsou **osoby s poruchami binokulárního vidění**. Jedná se o nejpočetnější skupinu zrakově postižených dětí. Mezi tyto poruchy řadíme strabismus a amblyopii.

Strabismus je obecný pojem pro všechny formy šilhavosti (abnormální souhyb očních bulbů). Jedná se o poruchu rovnovážného postavení očí, kdy se obraz na sítnicích obou očí netvoří na totožných místech, nedochází ke spojení obrázků, ale k jejich překrývání, vzniká tak dvojitý obraz namísto prostorového vjemu. Dvojité vidění je rušivé, a proto je jeden z obrazů potlačen.

Strabismus může být buď konvergentní – sbíhavý, kdy se šilhavé oko stáčí do vnitřního očního koutku, nebo divergentní – rozbíhavý, kdy se oko stáčí do zevního koutku. Šilhá vždy jen jedno oko, popř. se oči můžou v šilhání střídat. Šilhavost je poměrně častá porucha v dětství, ne zcela s objasněnými příčinami, může však vzniknout i následkem úrazu. Léčba se provádí speciálními brýlemi a speciálními očními cviky, může se přistoupit i k operativnímu zákroku. Léčbu je nutné zahájit včas a důsledně ji dodržovat. Neléčený strabismus může přejít až k amblyopii. (srovnej Vokurka, Hugo, 2007, Keblová, 2001)

Amblyopie (tupozrakost) je funkční vada zraku, kdy dochází ke snížení zrakové ostrosti (až na hranici praktické slepoty), většinou na jednom z očí bez objektivně prokázané anomálie. Jde v podstatě o funkční poruchu, která vzniká bezděčným potlačováním obrazu z hůře vidícího oka, které by svým vnímáním rušilo celkový zrakový vjem. Preferován je obraz oka s lepší zrakovou ostrostí. Důsledkem je nedostatečný rozvoj binokulárního vidění. Postižené oko je postupně vyřazováno z činnosti, oslabuje se, uhýbá ze svého směru a stává se tupozrakým.

Jedná se o vrozenou vadu, popř. vadu vzniklou v raném dětství. S nápravou, která je dlouhodobá, se musí začít co nejdříve. Jak uvádí Pešatová (1999) nejlépe do 6 let věku. (Tato věková hranice se zdá být kritická a po jejím překročení se šance na úspěšnou léčbu prudce snižují.) Jedině tak je možné projevy zmírnit natolik, aby klient v dospělosti neměl potíže a mohl najít bez problémů pracovní uplatnění. Při terapii se volí medikamentózní, chirurgická, okluzní nebo pleopticko-ortoptická léčba.

Při těchto poruchách je narušena celá řada zrakových funkcí, např. analyticko-syntetická činnost, lokalizace a hloubkové vidění. Děti postižené amblyopií nemají potíže pouze při zrakové práci, ale také si utváří mnohem pomaleji představy.

Motorické reakce jsou pomalé a nepřesné. Potíže se objevují při psaní a čtení, dostavuje se rychlá únava a následné slzení očí. Tím jsou negativně ovlivněny školní výsledky, ale i postavení mezi ostatními jedinci. Děti se následkem své odlišnosti, vady, mohou cítit méněcenné. (srovnej Vokurka, Hugo, 2007, Keblová, 2001)

Poslední kategorií jsou **osoby s kombinovaným postižením**. Vliv zrakové vady na jedince s jiným postižením je tak specifický, že vzniká nová kvalita postižení, kdy se potíže nesčítají, ale násobí.

„Podle MŠMT ČR se za postiženého s více vadami považuje dítě/žák postižený dvěma nebo více na sobě nezávislými druhy postižení, z nichž každé by jej vzhledem k hloubce a důsledkům opravňovalo k zařazení do speciální školy příslušného typu.“ (Vítková, 1999, str. 40)

Jak uvádí Keblová (2001), děti postižené více vadami se obvykle vzdělávají v samostatných institucích pro žáky s duálním postižením v různých kombinacích, např. zrakovým a mentálním, zrakovým a sluchovým apod.

Další přidružená vada, jako např. mentální retardace, tělesné postižení, sluchová vada apod., se vyskytuje u více než poloviny osob se zrakovým postižením. Často se také u dětí se zrakovým postižením můžeme setkat s DMO či epilepsií. (srovnej Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, Květoňová-Švecová, 2000)

Pozornost si zaslouží osoby s kombinací zrakového a sluchového postižení, tedy jedinci obecně označováni jako hluchoslepí. Ačkoli se nejedná o statisticky nejpočetnější skupinu, tito jedinci vyžadují specifické edukační nároky. Snad úplně nejtěžším kombinovaným postižením je slepohluchoněmota. (srovnej Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, Vítková, 2004, Keblová, 2001)

1.2 Specifika vývoje jedinců se zrakovým postižením

Vliv zrakového postižení na osobnost

Jak uvádí Litvak (in Květoňová, 1994, s. 7) senzorický defekt nemusí mít zásadní vliv na vývoj osobnosti jedince se zrakovým postižením. Na centrální jádro osobnosti působí zejména společenské vztahy, díky kterým se utváří pohled na sebe sama a na svět kolem. Tzn., že při normálním společenském styku osoby se zrakovým postižením s intaktní populací se docílí utváření osobnosti bez jakýchkoli odchylek. Z toho vyplývá, že narušení zrakových funkcí by nemělo zabránit utváření plnohodnotné osobnosti.

Stejnou důležitost přikládá sociálnímu působení i Požár (in Květoňová, 1994, s. 7), neboť podle něj, jsou sociální faktory závislé na době vzniku a hloubce zrakového postižení jen omezeně.

Složky osobnosti jako zaměřenost, schopnosti, temperament a charakter vyplývají ze zrakového postižení jen nepřímo. Tyto vlastnosti jsou podmíněny spíše nedostatky ve smyslovém poznání, nevhodnými zkušenostmi v oblasti poznávací a orientační činnosti např. obavy ze všeho nového, nebo nevhodnými výchovnými postupy, dlouhodobou nepřítomností v kolektivu, omezováním pokusů o navázání kontaktů s vidícími. Z toho jasně vyplývá, že je důležité nevyhýbat se styku s intaktními a snažit se o integraci, resp. inkluzi. (Požár in Květoňová, 1994, s. 7)

S tím úplně nesouhlasí Vágnerová (1995, s. 41), která uvádí, že psychický vývoj dítěte se zrakovým postižením probíhá podobně jako vývoj dítěte bez postižení. Má však své specifické znaky dané právě zrakovým postižením, díky nimž se průběh může odlišovat od běžné normy. Při vrůstání do společnosti zde platí tyto základní předpoklady: Každá osobnost se vyvíjí pod vlivem prostředí. U jedince se zrakovým postižením však prostředí působí jinak než za normálních okolností. Zrakově postižený jedinec pak reaguje na své okolí a v jeho chování se odráží nejen zraková vada, ale i výchovné postoje rodiny, zejména matky, a další sociální vlivy.

Nedostatek vizuálních podnětů způsobuje takzvanou senzorickou deprivaci. Kromě toho defekt na určitém orgánovém systému ovlivňuje celou osobnost dítěte, jeho tělesný i duševní vývoj. Postižené dítě se tak nemusí vyvíjet rovnoměrně, odchylka

může být v některé oblasti nebo v některé vývojové fázi nápadnější. Dopad zrakového postižení je dán individuálně odlišnými faktory - závažností vady a druhem postižení, věkem, v němž k poškození zraku došlo, vrozenými dispozicemi, osobností dítěte i prostředím, ve kterém dítě žije. Zároveň charakter a tempo individuálního psychického vývoje i jeho zvláštnosti jsou ovlivňovány dynamickým vztahem jedince s postižením a prostředím. Dítě na jedné straně přijímá a zpracovává vnější podněty a na druhé straně své prostředí individuálně svými typickými projevy ovlivňuje. (srovnej Květoňová, Kudelová, 1996, Vágnerová, 1995)

Postižení představuje určitý, relativně stabilní znak organismu, který stimuluje postoj okolí k dítěti. To je vnímáno jinak než dítě bez postižení a lidé po něm budou požadovat méně, mohou v něm podporovat nesamostatnost a závislost. V dítěti tak budou vyvolávat a posilovat představu o roli, kterou ve společnosti zastává. Takové chování však vždy není úplně žádoucí. (Vágnerová, 1995, s. 41)

Doba vzniku zrakové vady

Období, ve kterém zraková vada vznikla, se významně podílí na vyrovnání se dítěte se zátěží. (Vágnerová, 1995)

Zároveň je doba vzniku důležitá z hlediska zachování zrakových představ. Požár (in Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007) považuje za mezní období 5. - 7. rok. Pokud dítě ztratí zrak před tímto obdobím, zrakové představy postupně vymizí. Ztráta zraku mezi 5. - 7. až 15. rokem způsobí, že se určité zrakové představy uchovávají. Díky tomu si osoba se zrakovým postižením uvědomuje minulou zkušenost a srovnává ji se zkušeností současnou. To napomáhá lepší orientaci v prostoru nebo orientaci při hmatovém ohledávání.

Vrozená vada nebývá vnímána jako takové subjektivní trauma, nicméně představuje větší zátěž pro psychický vývoj postiženého jedince. Dítě nezná život bez postižení, nemá tedy srovnání. I rodiči a okolím je dítě od narození vnímáno jako handicapované. Jeho přání, aby bylo zdravé, je spíše důsledek vlivu sociálních

faktorů, přijetí hodnot rodičů či jiných blízkých autorit. (srovnej Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, Vágnerová, 1995)

Dítěti však chybí určité zkušenosti, může se pomaleji vyvíjet v závislosti na náhradních způsobech stimulace a učení, tím pádem se vzdaluje běžné normě. Vrozené postižení má největší význam pro raný vývoj, protože negativně zasahuje do uspokojování základních psychických potřeb dítěte, modifikuje jeho základní strategie a postoj k životu. Vývoj dítěte probíhá vždy za více či méně ztížených podmínek a alespoň v některém směru získává jedinec odlišnou zkušenost. (Vágnerová, 1995, s. 41)

Později vzniklá vada působí jako trauma. Je změnou situace k výrazně horší variantě, představuje nevratnou ztrátu již existujících kompetencí. Tato varianta je subjektivně větší zátěží než vrozený handicap, který pro dítě samotné žádnou určitou ztrátu neznamena. Akceptace vady se odráží od chování a jednání nejbližších, především rodiny. Osoba se získaným postižením si prochází počátečním šokem, reaktivní depresí, v ideálním případě by měla dojít až k reorganizaci. Květoňová (1994) v souvislosti s oslepnutím upozorňuje na změnu celé osobnosti jedince s postižením. Zároveň upozorňuje na ztrátu zraku v průběhu života až po ukončení školní docházky a přípravy na povolání, jakožto důsledek úrazů, očních chorob, nádorů a poruch CNS. Vlivem získaného zrakového postižení může dojít ke změně statusu v rodině, dochází ke změně žebříčku hodnot. Často je člověk se vzniklým zrakovým postižením nucen opustit práci. Všechny tyto faktory mohou vyústit až v pokus o sebevraždu, která se může jevit jako jediné možné řešení této závažné situace. Aby byla osoba s postižením schopná resocializace, je dobré zajistit rekvalifikaci, jejíž součástí by mělo být naučit se Braillově písmu, to by měla zajistit psychorehabilitace, kde se na péči podílí tým pracovníků složený z lékařů, psychologů, psychiatra, tyflopeda aj.

Rodiče však můžou vzniklou vadu přijmout lépe než vadu vrozenou, protože neznehodnocuje jejich status. Určité, mnohdy i relativně krátké, období, po které je dítě považováno za zdravé, stačí k zafixování pocitu rodičovské normality. Pozdější projev jakékoliv odchylky (vzniklé následkem nemoci či úrazu) je akceptován primárně jako neštěstí, které postihlo pouze toto dítě a nemá trvalejší nebo obecnější platnost. Podle

toho je také zpracováno. I okolí akceptuje osobu se získaným postižením lépe než dítě s vrozeným handicapem, protože alespoň po určitou dobu dokázalo svou normalitu. (srovnej Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, Vágnerová, 1995)

Postupná či pozvolná ztráta zraku působí na psychiku jinak než ztráta náhlá. Objevují se vleklé a opakující se deprese. Na osobnosti, vztazích a aktivitě člověka s postižením se pak odrážejí postoje okolí. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, str 60)

Vztah rodičů je ovlivněn tím, že alespoň po určitou dobu dítě mohli akceptovat jako intaktní. Díky tomu se jejich představa blíží více normě, než kdyby v roli intaktního dítě nikdy nebylo, měli tak možnost vytvořit si k dítěti normální rodičovský vztah. Ačkoli později, pod vlivem změn v jeho zevnějšku či projevu a jeho označením jako osoby nemocné nebo postižené svůj přístup změni. (Vágnerová, 1995, s. 41)

2 Edukace osob se zrakovým postižením

Legislativně vymezuje vzdělávání zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Vzdělávání dětí, žáků, studentů se zrakovým postižením je zakotveno ve vyhlášce č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Cíle vzdělávání jsou vymezeny Rámcovým vzdělávacím programem pro určitý typ vzdělávání společně s klíčovými kompetencemi, které se rozvíjejí společně se schopnostmi a dovednostmi, které by si měl žák osvojit. Klíčové kompetence jsou důležité pro budoucí život, zejména pro pracovní uplatnění. Mnoha lidmi jsou totiž chápány v kontextu odborné přípravy. Jak uvádí Kabátek (2009, s. 42) zvládnutí klíčových kompetencí umožňuje získat pracovní uplatnění a usnadňuje zaměstnávání osob se zrakovým postižením i přes jejich zdravotní handicap. Jejich zvládnutí je podmíněno fyzickými i psychickými možnostmi dítěte, ale i přístupem rodiny. (srovnej Hamadová, 2006, Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

Každá škola vypracovává podle Rámcového vzdělávacího programu Školní vzdělávací program, který přihlíží ke konkrétním potřebám žáků i podmínkám školy. Důraz je kladen na rozvoj všech stránek osobnosti tak, aby se žák zorientoval ve světě kolem sebe, našel své místo v rodině, ve společnosti, později i na pracovním trhu. (www.rvp.cz)

Vzhledem k tomu, že tato práce je zaměřena na profesní přípravu osob s postižením zraku, zmíním se o předškolním vzdělávání jen krátce. Nechci ho opominout úplně, protože již to je důležité pro harmonický rozvoj dítěte. Mnozí rodiče si sice myslí, že jej mohou zajistit při domácí výchově, ale právě mateřská škola připravuje dítě ke vstupu do školy základní. (Vítková, 2004)

Žák se zrakovým postižením si v mateřské škole osvojuje základní dovednosti, mezi které patří povědomí o základních matematických představách kvůli orientaci v šestibodí, učí se rozlišovat tvary a materiály, učí se orientovat v prostoru, sebeobsluže, komunikaci s přáteli i autoritami, pracuje s knihou a grafickými obrázky (tyflografikou).

Kromě toho se dítěti cíleně rozvíjí specifické dovednosti, tedy kompenzační smysly (sluch, haptizace, čich a chuť). Pokud je alespoň částečně zachováno zrakové vnímání, provádí se reedukace zraku. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007)

Dítě se zrakovým postižením může docházet do mateřské školy pro děti se zrakovým postižením nebo do speciální třídy při běžné mateřské škole. Kromě toho může být integrováno mezi intaktní děti do běžné mateřské školy. Předškolní vzdělávání řeší vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

2.1 Primární vzdělávání

Na vzdělávání v mateřské škole navazuje primární edukace, kterou vymezuje vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.

Před vstupem do základní školy je nutno zvážit, zda je již dítě zralé zahájit povinnou školní docházku v šesti letech, nebo by bylo dobré využít možnosti až dvouročního odkladu. Některé děti s postižením jsou totiž na rozdíl od dětí intaktních opožděny po stránce rozumové, tělesné i sociální. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

Záleží na rodičích, jestli se rozhodnou, že dítě umístí do základní školy pro žáky se zrakovým postižením, nebo do běžné základní školy a dítě se tak bude vzdělávat v integraci. Při rozhodování, kam dítě umístit, by měli přihlédnout k prognóze zrakové vady, stejně jako k mentální úrovni dítěte. Dále by měli přihlédnout ke složkám školní zralosti (rozumové, tělesné a sociální), k osobnostním rysům dítěte (flexibilitě, závislosti na rodičích, schopnosti komunikace a navazování vztahů), vybavení a umístění školy, faktu, zda se dítě vyrovnalo se svým postižením a samozřejmě druhu a stupni zrakové vady. (srovnej Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, Květoňová-Švecová, 2000)

Další možnou alternativou je vzdělávání ve skupinové integraci, kdy je vytvořena třída, oddělení nebo studijní skupina pro děti se zrakovým postižením při běžné základní škole. V těchto třídách se kombinují možnosti nabízené v základních školách pro žáky se zrakovým postižením, stejně tak se kloubí speciální a integrovaná

výuka. Dítě nemusí být umístěno do běžné základní školy hned od 1. ročníku, mnozí dávají přednost integraci až od druhého stupně běžné školy po absolvování speciální přípravy žáka s podporou speciálních pedagogů. (Vítková, 2004)

Záleží také na přijetí postižení rodiči a prostředím, ve kterém děti žijí. Rodiče se mohou chtít vyhnout umístění dítěte do školy pro žáky se zrakovým postižením, aby se vyhnuli výraznější stigmatizaci dítěte i jich samotných, proto raději volí vzdělávání v běžné základní škole. (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001)

Základní školy pro žáky se zrakovým postižením

Na rozdíl od běžné školy umožňuje škola pro žáky se zrakovým postižením učební plán, který nabízí předměty speciálně vytvořené pro žáky se zrakovým postižením. Jedná se o předměty speciální péče jako např. prostorovou orientaci a samostatný pohyb, zrakovou stimulaci, speciální přípravu psaní a čtení bodového písma, tyflopédickou péči - práci s kompenzačními pomůckami, psaní a práci na počítači. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

Lze zařadit nepovinné předměty zaměřené na hudbu a práci s elektronickými pomůckami, nebo individuální výuku reedukace zraku a výuku logopedické a tyflopédické péče. (Vítková, 2004)

Základní školy pro zrakově postižené můžeme nalézt např. v Praze (2), v Brně, Opavě, Moravské Třebové, Litvli, Plzni. V Českých Budějovicích a v Ostravě najdeme speciální třídy. (srovnej Vítková, 2004, is.brailnet.cz)

Integrace v hlavním vzdělávacím proudu

Aby byl zajištěn maximální rozvoj jedince se zrakovým postižením, jsou do edukace kromě klasických předmětů zařazeny předměty speciální péče (prostorová orientace a samostatný pohyb, zraková stimulaci, apod.). Pro co možná nejlepší průběh vzdělávání by škola měla spolupracovat se speciálně-pedagogickým centrem, odkud získává rady, doporučení, instrukce pro úpravu prostředí či výuku. Na běžné škole je vybavenost speciálními pomůckami omezená, proto by měl být nejen třídní učitel informován o postižení a potřebách dítěte. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

Předpokladem úspěšné integrace je týmová spolupráce mezi učitelem a žákem. Žák by měl být již od začátku schopen říct, co dokáže a s čím potřebuje ve výuce pomoci. Spolužáci mu mohou být nápomocni při učení, pohybu po škole apod., rodiče a pracovníci speciálně pedagogického centra by měli podporovat dítě při docházce. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

2.2 Volba povolání

Po dosažení základního vzdělání se žáci se zrakovým postižením, stejně jako jejich intaktní vrstevníci, rozhodují, kde budou ve studiu pokračovat. S žádostí o radu se mohou obrátit na své nejbližší či školu. Tento krok se nesmí podceňovat, jedná se přece o budoucnost jedince s postižením, proto je třeba si uvědomit, jaká jsou studentova přání, jaké má předpoklady i možnosti, aby nedošlo k vlastnímu podhodnocení nebo podcenění cílů. (Kabátek, 2009, s. 26)

Pipeková (in Hamadová, 2006) uvádí, že mnoho studentů s postižením je v rozhodování bezradná. Následující faktory, jak je uvádí Moravcová (in Pipeková a kol. 2004, s.46) by studentovi měly rozhodování usnadnit:

- intelektové předpoklady, nadání, zájmy, rodinná tradice
- včasná diagnostika postižení a zajištění odpovídající péče a vzdělání
- omezení vyplývající ze zrakového či kombinovaného postižení, progresivní onemocnění
- včasný nácvik reedukačních a kompenzačních technik práce
- dostupnost rehabilitačních a kompenzačních pomůcek a schopnost je obsluhovat a samostatně využívat
- rodinné zázemí, materiální a finanční podmínky
- potřeba osobní asistence
- možnost ubytování v místě školy, dosažitelnost běžnou dopravou, nutné úpravy prostředí zajišťující bezpečnost a bezbariérovost pohybu žáka se zrakovým či kombinovaným postižením
- možnosti podpory ze strany institucí v regionu

S tím souhlasí i Hamadová (2006, s. 135), která uvádí, že „v *případě žáků a studentů se zrakovým postižením je potřeba věnovat pozornost aktuálnímu stavu zrakových funkcí a jejich prognóze; dosavadnímu školnímu prospěchu, ze kterého lze usuzovat na schopnosti žáka/studenta; přání v profesní volbě se zohledněním zájmů (zde je potřeba hodnotit adekvátnost profesní volby a v případě potřeby doporučit jinou); výsledkům psychologického vyšetření a orientačního vyšetření osobnosti.*“

Fischer (in Hamadová, 2006, s. 143) rozděluje faktory do několika skupin. Uvádí následující aspekty, které je třeba při rozhodování zohlednit:

- **aspekty vztahující se k vlastní identitě**, jakými jsou profesní přání, očekávání, sebehodnocení, motivace, preference;
- **socializační**, tedy osobní, školní, profesní a sociální zkušenosti, dovednosti a návyky;
- **ty, které se vztahují k postižení a nemoci**, např. vliv postižení na tělo, intelekt a duši, subjektivní pocity a objektivní omezení, schopnost kompenzace a schopnost zapracovat se;
- **dále ty, které se vztahují ke schopnostem**, pod které patří intelektuální, praktické a sociální schopnosti a dovednosti, kognitivní možnosti a zvláštnosti;
- **ty, které se vztahují ke vzdělání a k situaci na trhu práce**, jako jsou možnosti vzdělávání, situace a prognóza trhu práce, podpora rehabilitačních zařízení, regionální hospodářská situace v místě bydliště, profesní mobilita a flexibilita;
- **a v poslední řadě se zohledňují pracovní požadavky a zátěž**, tedy požadavky na jednotlivé profese, obsah učení, pracovní prostředí apod.

2.2.1 Poradenství

Vzhledem k tomu, že většina žáků se speciálními vzdělávacími potřebami má potíže v oblasti rozhodování, využívání získaných kompetencí, přijímání zodpovědnosti a sebeevaluaci, je pro ně dobré při rozhodování využít poradenskou službu (Pipeková, 2004). Mají přitom několik možností. Poradenství pro žáky se zrakovým postižením může být zajištěné prostřednictvím školy (výchovný poradce, školní speciální pedagog

a školní psycholog) nebo mimoškolními subjekty (pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra). Jejich činnost vymezuje vyhláška 116/2011 Sb., která mění vyhlášku 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. (Bartoňová in Kabátek, 2009, s. 26)

Jak uvádí Opatřilová (2006, s. 220) „*poradenské služby by měly přispívat k celkovému rozvoji osobnosti žáka/studenta a podporovat jej dle potřeby jak již před zahájením školní docházky, tak po celou dobu vzdělávání, měly by přispívat ke zmírňování důsledků postižení a také k prevenci jeho vzniku.*“

„*Podpora ze strany speciálně pedagogických center se uskutečňuje buď ambulantně, nebo formou návštěvy domácího prostředí, školy, internátu či formou krátkodobých diagnostických pobytů. Pracovníky SPC jsou většinou dva speciální pedagogové, psycholog a sociální pracovník.*“ (Kabátek, 2009, s. 29)

V současnosti můžeme v České republice nalézt 12 center pro žáky a studenty se zrakovým postižením, jedná se o Prahu, Brno, Plzeň, Liberec, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Jihlavu, Zlín, Olomouc, Ostravu a České Budějovice. Dále u nás existují především nestátní neziskové organizace věnující se podpoře osob se zrakovým postižením, kterými jsou SONS ČR, Tyfloservis, o.p.s., TyfloCentrum, o.p.s. a Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. (Kabátek, 2009, s. 30)

Jednou z forem poradenské činnosti je podle Novosada (2006, s. 63) i **profesní poradenství** (vedle lékařského, psychologického, sociálně-právního poradenství atd.).

Průcha (2003, s. 181) vymezuje profesní poradenství jako „*system institucionální pomoci mladým lidem a dospělým při volbě povolání, přechodu ze školy do pracovního procesu, adaptaci na povolání, rekvalifikaci, zprostředkování zaměstnání apod.*“

Profesní poradenství spadá pod školu nebo úřad práce. Pro srovnání v Německu, Rakousku, Nizozemsku a Švédsku služby pracují samostatně, ve Francii a Belgii je jejich činnost provázaná s edukačním systémem, v USA probíhá přímo na školách. V USA a Velké Británii současně existují školní psychologické služby a školní

poradenství propojené s profesním poradenstvím. U nás je profesní poradenství součástí výchovného poradenství. (Průcha, 2003, s. 181)

Dle Novosada (2006, s. 63) se profesní poradenství vztahuje k volbě vhodného povolání, přihlíží k možnostem a nadání jedince a bere ohledy na situaci na pracovním trhu. Nezaměstnaným může posloužit poradenství v nezaměstnanosti, které se snaží o aktivizaci lidí bez práce, má za úkol organizovat kurzy a porady v oblasti rekvalifikace.

Speciální poradenství se dotýká všech oblastí poradenské pomoci (lékařské, psychologické, atd.). *„Pomáhá lidem s postižením lépe rozumět sobě samým a rizikům a obtížím spojeným s jejich postižením, například uvědomit si předsudky a očekávání, s nimiž se pravděpodobně mohou setkat, vyjít z izolace a hledat zdroje podpory v jejich okolí, dokázat efektivně sdělovat okolí vlastní pocity a potřeby, žádat o pomoc a přijímat, postupně si vytvářet adekvátní a pozitivní sebepojetí.“* (Novosad, 2006, s. 67)

Poradenství je poskytováno studentům i uchazečům o zaměstnání. Úkolem poradce ve studijní a profesní oblasti je podpořit a rozvíjet klientovy přednosti a kompetence potřebné pro pracovní uplatnění. Zároveň je toto poradenství poskytováno i lidem s postižením, kteří zaměstnání jsou, vzhledem ke zvýšenému riziku ztráty zaměstnání. (Novosad, 2006, s. 67)

2.3 Středoškolské vzdělávání

Středoškolské vzdělávání upravuje vyhláška č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři.

Připravovat se na profesi mohou žáci se zrakovým postižením na středních školách běžného typu i na středních školách pro zrakově postiženou mládež. Podmínkou pro přijetí je splnění požadavků školy. Pokud se student rozhodne pro školu běžného typu, předpokládá se, že bude pokračovat na vysoké škole. (Vítková, 2004)

Mezi školy pro osoby se zrakovým postižením řadíme střední odborná učiliště pro zrakově postiženou mládež, gymnázium pro zrakově postiženou mládež, střední odborné školy pro zrakově postiženou mládež a konzervatoře pro zrakově postiženou mládež. Materiálně technické zázemí nacházejí studenti zejména na středních školách a

středních odborných učilištích pro žáky a studenty se zrakovým postižením. (Vítková, 2004)

V Praze se nachází **gymnázium**, na kterém se vyučuje podle všeobecných osnov a v některých předmětech je učivo přizpůsobeno žákům se zrakovým postižením. Toto gymnázium si klade za cíl připravit žáka ke studiu na vysoké škole nebo vyšší odborné škole. (Vítková, 2004)

Škola Jaroslava Ježka v Praze je dvouletou školou neprofesního typu. Je určena absolventům základních škol a základních škol pro žáky se zrakovým postižením. Studenti se zrakovým postižením se zde připravují na samostatný život, ke studiu na škole profesního typu nebo ke kvalifikačnímu studiu. (www.skolajj.cz)

Střední odborná škola pro zrakově postižené v Praze sdružuje Obchodní akademii a Obchodní školu. **Obchodní akademie** je všeobecně zaměřená a má studenty připravit ke studiu na vysoké či vyšší odborné škole ekonomického charakteru, stejně tak i na vstup do praxe na pozici administrativního pracovníka, středoškolsky vzdělaného ekonomického pracovníka, účetního apod. **Obchodní škola** pro zrakově postiženou mládež vyučuje podle upravených osnov běžné dvouleté odborné školy, avšak výuka je rozdělena do tří let a je zakončena závěrečnou zkouškou. (Vítková, 2004)

Střední odborné učiliště Aloise Klara v Praze je určeno absolventům základních škol a základních škol pro žáky se zrakovým postižením. Nabízí obory čalouník, čalounice, keramik, keramička - porcelán a keramika, knihař, knihařka se zaměřením na ruční výrobu, rekondiční a sportovní masér a provoz služeb pro domácnost. Pokud student úspěšně složí závěrečné zkoušky, je mu vydán výuční list. (Vítková, 2004)

Konzervatoř a ladičská škola Jana Deyla pro žáky se zrakovým postižením v Praze sdružuje 7. - 9. ročník základní školy pro žáky se zrakovým postižením při konzervatoři a ladičskou školu. Studium je určeno zejména hudebně talentovaným žákům se zrakovým handicapem a připravuje je především pro dráhu pedagogů. Na rozdíl od běžné konzervatoře je studium dvouoborové - hra na dva hudební nástroje nebo zpěv a hra na hudební nástroj. Studium je sedmileté a je zakončeno absolutoriem. Absolventi získávají vyšší odborné vzdělání. Ladičská škola je především pro absolventy základních škol nebo základních škol pro žáky se zrakovým postižením. Pětiletý studijní obor ladění klavírů je zakončen maturitní zkouškou a studenti jím získávají úplné střední odborné vzdělání. Čtyřletým studiem získávají studenti střední odborné vzdělání a obdrží vysvědčení o závěrečné zkoušce. (Vítková, 2004)

Jak uvádí Jelínek, oblast hudební kultury je, na rozdíl od ostatních tradičních oborů pro studenty se zrakovým postižením, stále aktuální a dostupná. Osobám se zrakovým postižením nabízí spoustu příležitostí k seberealizaci. Nutným předpokladem je samozřejmě hudební nadání. (Jelínek, 2010, s. 5)

Jak dále uvádí, realizace na hudebním poli, vzhledem ke zmenšenému výběru tvůrčích aktivit, nabízí téměř neomezené možnosti, na neprofesionální i profesionální úrovni. Tvrdí dokonce, že na hudební scéně hledá uplatnění větší množství studentů se zrakovým postižením, než studentů z běžné populace. (Jelínek, 2010, s. 21)

V Brně je **střední odborná škola a odborné učiliště** pro mládež se zrakovým postižením. Tato škola nabízí obory rekondiční a sportovní masér, čalounická výroba, zároveň škola nabízí ke studiu obor obchodní akademie, výpočetní techniku a administrativu, sociálně správní činnost. Tyto obory jsou zakončeny maturitní zkouškou. Tříletý obor práce ve zdravotnických a sociálních zařízeních je ukončený závěrečnou zkouškou a výučním listem. (Vítková, 2004)

V Opavě nalezneme třídy **Obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež**. (Vítková, 2004)

Přehled oborů a škol, které mohou studenti se zrakovým postižením studovat, naleznete v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 – Střední školy pro studenty se zrakovým postižením

město	Název školy	Obory
PRAHA	Gymnázium pro zrakově postižené	Všeobecné gymnázium
	Škola Jaroslava Ježka	Praktická škola
	SOŠ pro zrakově postižené	Obchodní akademie Obchodní škola
	SOU Aloise Klara	Služby pro domácnost Keramik (keramička) Čalouník (čalounice) Knihař (knihařka) Rekondiční a sportovní masér
	Konzervatoř a ladičská škola Jana Deyla	Hra na nástroj Klasický zpěv Ladění klavírů
BRNO	Střední odborná škola	Obchodní akademie Sportovní a rekondiční masér sociální péče - sociálněsprávní činnost
	Střední odborné učiliště	čalounická výroba
	Odborné učiliště	práce ve zdravotnických a sociálních zařízeních - pečovatelské práce
OPAVA	Obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež	Obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež

Obory, které byly dříve pro osoby se zrakovým postižením dostupné a často oblíbené, například kartáčník, košíkář, ale i telefonista, pozvolna zanikají.

2.4 Vyšší odborné a vysokoškolské vzdělávání

Vysokoškolské vzdělávání upravuje zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách. Po absolvování střední školy a složení maturitní zkoušky je možno jít studovat na vyšší odbornou nebo vysokou školu v České Republice, popřípadě v zahraničí. Může se jednat o státní i soukromou školu, přijetí je podmíněno úspěšným vykonáním přijímací zkoušky. Vhodnými studijními vysokoškolskými obory pro osoby se zrakovým postižením jsou studia humanitních oborů na filosofických či pedagogických fakultách jako překladatelství, psychologie, sociologie, historie, právo apod., studium hudby na akademii nebo např. přírodovědné a technické obory jako výpočetní technika a ekonomie. (srovnej Hamadová, 2006, Květoňová-Švecová, 2000)

U nás, ani jinde nejsou zřízeny vysoké ani vyšší odborné školy pro osoby se zrakovým postižením, ale mnoho z nich nabízí podporu odborných vysokoškolských center, která pomáhají s úpravou studijních materiálů, průvodcovskými službami, při přijímacích zkouškách apod. (srovnej Hamadová, 2006, Finková, Ludíková, Růžičková, 2007)

Podpůrná centra (viz tabulka č. 2) se začala objevovat po rostoucím zájmu o studijní obory u studentů se zrakovým postižením na českých a slovenských univerzitách a technikách. Ty mají kromě jiného za úkol informovat o vhodných oborech pro osoby se zrakovým postižením, měly by studenty seznámit s právy a povinnostmi, organizací individuálních programů, měly by pomáhat při digitalizaci a převádění textů do hmatové podoby. Zároveň by centra měla zajišťovat nebo nabízet pro studenty hardwarové a softwarové vybavení. (Vítková, 2004)

Tabulka č. 2 – Střediska pomoci studentům s postižením na vysokých školách a univerzitách v ČR

Vysoká škola / univerzita	Název střediska
České vysoké učení technického Praha	Centrum Tereza
Univerzita Karlova Praha	Laboratoř CAROLINA
Masarykova univerzita Brno	Středisko Teiresiás
Univerzita Palackého Olomouc	Centrum pomoci handicapovaným
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	Centrum Slunečnice
Univerzita Hradec Králové	Tyflopedický kabinet

První centrum pro podporu vysokoškolského studia osob se zrakovým postižením v ČR vzniklo na Fakultě jaderné a fyzikálně-inženýrské Českého vysokého učení technického v Praze a nese název Tereza, v Praze se dále nachází Laboratoř CAROLINA – centrum podpory studia zrakově postižených při Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy. Při Masarykově univerzitě v Brně bychom našli středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky Teiresiás, v Olomouci je Centrum pomoci handicapovaným při Univerzitě Palackého, v Ostravě pak centrum podpory studentům se zrakovým postižením při Vysoké škole báňské na Technické univerzitě s názvem Slunečnice a nakonec Tyflopedický kabinet při Univerzitě Hradec Králové. (Bubeníčková, 2011)

Práce podpůrných center je provázaná s prací státních i nestátních poradenských subjektů pro osoby se zrakovým postižením a s prací pedagogů středoškolských institucí. (Vítková, 2004)

Při studiu mohou studenti dále používat technické pomůcky (diktafon, vybavení počítačovou technikou), které umožňují plnohodnotné zpracování informací a práci s textem.

3 Zaměstnávání osob se zrakovým postižením

Samostatnou pozornost je třeba věnovat pozici zrakově postiženého v zaměstnání, resp. v situaci uspokojování potřeb ve smyslu pracovní aktivity, kterou mnohdy obtížně uplatňuje, byť má kvalifikační předpoklady pro výkon dané profese. Práce může u lidí, kteří z nějakého důvodu nenacházejí uplatnění v rodinném životě, být zásadní životní seberealizací, a je proto nanejvýš vhodné umožnit těmto lidem vhodné zaměstnání. (Květoňová-Švecová, 2000)

Tím, že umožníme člověku se zrakovým, resp. s jakýmkoli postižením pracovat, umožníme mu také se realizovat. Zaměstnávání těchto lidí není jednoduché, to však neznamená, že by bylo nemožné.

Základem úspěšnosti osoby se zrakovým postižením na trhu práce je rozvíjení vloh a schopností, které nejsou omezeny. Je dokázáno, že jedinci se zdravotním postižením mají v individuální míře rozvinuty vlahy pro specifické činnosti. Jedná se o činnosti, které využívají u lidí se smyslovým postižením zbývající smysly a zároveň je účelně rozvíjejí. Např. u lidí se zrakovým postižením rozvíjíme hudební sluch, hmat a tvarovou paměť. (Novosad, 2006)

3.1 Podpora vytváření pracovních míst

Aby byla možnost profesního uplatnění osob s postižením zraku zajištěna i ze strany zaměstnavatele, je k tomu nutná motivace, ať už v pozitivním či negativním slova smyslu.

Jak uvádí Novosad, pokud se zaměstnavatel rozhodne vytvořit místo pro osobu s postižením, předpokládá se, že bude muset investovat do stavebních úprav, pomůcek a jiného vybavení. Je třeba rozhodnutí podpořit alespoň následujícími opatřeními (Novosad, 2006):

1. Zaměstnavatel může žádat o dotace na:
  - zřízení společensky účelného pracovního místa pro osobu s postižením.Tato podpora je spojena např. s bezbariérovou úpravou pracoviště a nákup speciálního vybavení,

- mzdu zaměstnance se zdravotním postižením. Obvykle je tato mzda vyplácena po dobu jednoho roku, následně je hrazena běžným způsobem z rozpočtu zaměstnavatele.

Žádosti se předkládají formou projektu. Zvýhodnění jsou navíc žadatelé, kteří mají v úmyslu zaměstnat občana s postižením evidovaného jako nezaměstnaného na úřadu práce.

2. Dále jsou organizace povinny zaměstnávat určité procento lidí se zdravotním postižením vypočítané z celkového počtu všech zaměstnanců.

Každý zaměstnavatel, který v průměrném ročním přepočteném počtu zaměstnává více než 25 zaměstnanců, je povinen zaměstnat alespoň 4% osob se zdravotním postižením. Tuto povinnost může plnit následujícími způsoby, které se dále dají vzájemně kombinovat (Leiblová, 2009):

- a) Zaměstná osoby s postižením v pracovním poměru,
- b) bude odebírat výrobky nebo služby od zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají více než 50% zaměstnanců, kteří jsou osobami se zdravotním postižením, nebo zadá zakázky těmto zaměstnavatelům nebo bude odebírat výrobky či služby chráněných pracovních dílen provozovaných občanským sdružením, státem registrovanou církví nebo náboženskou společností nebo zadá zakázky těmto subjektům, nebo bude odebírat výrobky či služby od osob se zdravotním postižením, které jsou osobami samostatně výdělečně činnými a nezaměstnávají žádné zaměstnance, nebo těmto osobám zadají zakázky,
- c) bude odvádět peníze do státního rozpočtu.

Jak ale uvádí Jankovský, ze zkušeností vyplývá, že mnozí zaměstnavatelé raději zaplatí odvody do státního rozpočtu, než aby zaměstnali osoby se zdravotním postižením. (Jankovský, 2006)

3. Zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají osoby s postižením, mají snížené odvody z mezd pracovníků s postižením.
4. Chráněné dílny a jiné aktivity, které nemají za cíl výdělek, ale pracovní a sociální rehabilitaci klientů, mohou získat podporu z obecních či okresních financí. Pokud je zřizovatelem nestátní subjekt, tyto dotace mohou dosahovat až 70% provozních nákladů.

Bohužel těchto možností často zaměstnavatel zneužívá, získá dotaci, osobu s postižením sice zaměstná, ale na krátkou dobu. Jako důvod propuštění uvede, že zaměstnanec není schopen plnit jeho požadavky. Dotace si ale ponechá. To vede ke zvýšené kontrole a zároveň ke svízelnější cestě osoby s postižením k pracovnímu uplatnění. (Novosad, 2006)

3.2 Legislativa

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením je ošetřeno zákoníkem práce (zákon č. 262/2006 Sb., ve znění dalších předpisů) a zákonem o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., v platném znění. Zákon zároveň vymezuje (dle § 67) osoby se zdravotním postižením (MPSV, 2004):

- a) Osoby s těžším zdravotním postižením – tedy ty, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány plně invalidními,
- b) osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány částečně invalidními,
- c) a osoby se zdravotním znevýhodněním.

Stav invalidity vzniká tehdy, pokud z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal **pokles pracovní schopnosti** nejméně o **35 %**.

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav dle § 9 zákona č. 117/1995 Sb., O státní sociální podpoře by měl trvat alespoň jeden rok. (MPSV, 2004)

V souvislosti s novou právní úpravou v posuzování invalidity, která nabyla účinnosti 1. 1. 2010, došlo k několika změnám. Nedošlo k odnětí ani ke změně výše dosavadních plných a částečných invalidních důchodů, došlo pouze ke změně označení invalidních důchodů, a to tímto způsobem (MPSV, 2004):

- **plný invalidní důchod** přiznaný do 31. 12. 2009 se od 1. 1. 2010 považuje invalidní důchod pro invaliditu **III. stupně** ve stejné výši (pracovní schopnost poklesla nejméně o 70%)
- **částečný invalidní důchod** přiznaný do 31. 12. 2009 se od 1. 1. 2010 považuje za invalidní důchod pro invaliditu **II. stupně, a to ve stejné výši** (pracovní schopnost poklesla nejméně o 50%, avšak nejvíce o 69%)
- za **invalidní důchod pro invaliditu I. stupně** se od 1. 1. 2010 považují ostatní částečné invalidní důchody přiznané do 31. 12. 2009, a to ve stejné výši. (pracovní schopnost poklesla nejméně o 35%, avšak nejvíce o 49%)

Zároveň došlo k terminologickému posunu. Již se nepoužívá označení osoba se změněnou pracovní schopností, ale osoba zdravotně znevýhodněná.

3.3 Specifické pracovní příležitosti

Podporované zaměstnávání

Podporované zaměstnávání je jednou z forem pracovního a zároveň sociálního uplatnění osob znevýhodněných na trhu práce. Mezi další možnosti řadíme stacionáře (také zvané Centra denních aktivit), chráněná pracoviště a výrobní družstva. Ve všech zmíněných zařízeních pracují osoby nějakým způsobem znevýhodněné na trhu práce. Obvykle tyto instituce zaměstnávají osoby s určitým typem a stupněm zdravotního postižení. (Krejčířová a kol, 2005)

Jak uvádí Slowík (2007, s. 40) tato služba nabízí osobám s postižením zcela nové možnosti, klientovi zajišťuje komplexní péči – zprostředkovává vhodné zaměstnání a další podpůrné služby, např. pracovní asistenci a job coaching, aby se

dokázali úspěšně zapracovat, zvládali úskalí pracovněprávního vztahu a dokázali si tak dlouhodobě udržet zaměstnání.

„V podporovaném zaměstnání se hledá takové pracoviště a pracovní činnost nebo jejich části, které konkrétní uchazeč o práci chce a může dělat.“ (Krejčířová a kol. 2005, s. 16)

Chráněné pracovní místo

Úřady práce za splněných zákonných podmínek mohou poskytnout zaměstnavatelům příspěvky na vytvoření chráněného pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením. Prostřednictvím těchto opatření stát podporuje rozvoj pracovních příležitostí pro osoby s postižením. (Krejčířová, 2005)

Chráněné pracovní místo je pracovní místo vytvořené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením na základě dohody s úřadem práce. Musí být provozováno po dobu nejméně 3 let.

Úřad práce může uzavřít dohodu o poskytnutí příspěvku na vytvoření chráněného pracovního místa i s osobou se zdravotním postižením, která se rozhodne vykonávat samostatnou výdělečnou činnost. Takové osobě nebo i zaměstnavateli může úřad práce poskytnout příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů na chráněné pracovní místo. (Krejčířová, 2005)

Do 31. 12. 2011 fungovaly i chráněné pracovní dílny, které byly pracovištěm přizpůsobeným pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Počet zaměstnanců chráněné dílny musel být naplněn nejméně z 60% osobami se zdravotním postižením. Chráněná dílna musela být provozována po dobu nejméně 2 let.

Úřad práce poskytoval zaměstnavateli i příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů chráněné pracovní dílny. (Krejčířová, 2005)

Od 1. 1. 2012 se dosavadní chráněné dílny staly chráněnými pracovními místy. (MPSV, 2004)

Z hlediska možností pracovního uplatnění osob se zdravotním postižením je vždy prioritní získání zaměstnání na otevřeném trhu práce. Pouze v případech, kdy to

není možné, protože takové zaměstnání by neodpovídalo specifickým potřebám těchto osob, může být alternativou zaměstnání na chráněných pracovištích. (Vysokajová, 2000)

Chráněné kavárny

V poslední době se dostává stále větší oblibě chráněným kavárnám. Ty díky svým pracovním-tréninkovým programům umožňují lidem s postižením až dvouletou pracovní zkušenost. Tak je připravují po pracovní i sociální stránce pro další pracovní uplatnění, pokud možno na volném pracovním trhu. (Růžičková, 2011)

Pro shrnutí pro osoby se zdravotním postižením existují tyto formy integrace do zaměstnání:

- soukromý a veřejný sektor
- chráněné pracovní místo, zařízení adaptované na speciální potřeby osob se zdravotním postižením
- speciální centra, určená pro těžce zdravotně postižené, kterým jejich postižení brání být ekonomicky aktivní
- domácí zaměstnání (tato forma integrace je uspokojivá pouze v určitých případech)

(Růžičková, 2011)

4 Empirická část

4.1 Cíl práce

Hlavním záměrem této práce je provést sondu s následujícími cíli:

- zjistit, jaké mohou mít osoby s postižením zraku problémy a omezení při výběru profese;
- zjistit, co může být pro osoby s postižením zraku překážkou při vzdělávání a zaměstnávání;
- zjistit hodnotový systém osob se zrakovým postižením a jejich motivační činitele k práci.

Jako dílčí cíle byly stanoveny následující:

- Zjistit, jaká očekávání v souvislosti se zaměstnáním měly nebo mají dotazované osoby se zrakovým postižením.
- Zjistit, co je pro osoby se zrakovým postižením motivací k práci, jakou důležitost přiřkládají zaměstnání, jaký mají žebříček hodnot.
- Zjistit roli nukleární i širší rodiny při výběru profese, přípravě na ní a jejím vykonávání.
- Zjistit, zda osoby se zrakovým postižením disponují běžnými dovednostmi k nalezení práce a pracovními kompetencemi.
- Zjistit názory dotazovaných na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením.
- Zjistit podpůrné mechanismy zaměstnávání osob s postižením zraku, které využívají či využili konkrétní dotázané osoby.

4.2 Použité metody

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila kvalitativní postup, kdy sběr dat proběhl pomocí strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Ten se skládá z několika

předem připravených otázek, na něž jednotliví respondenti odpovídají. Otázky byly vytvořeny na základě stanovení dílčích cílů s ohledem na téma bakalářské práce. Struktura otázek umožňuje získání odpovědí na otázky týkající se problematiky na určité téma. (Hendl, 2005, s. 173)

V případě svolení respondentů byl rozhovor nahráván na diktafon a následně přepsán. U respondentů, kteří souhlas s nahráváním nedali, docházelo k přepisům jejich odpovědí přímo při rozhovoru. Při prepisech jsem se snažila zachovat maximální autenticitu odpovědí.

Sběr dat probíhal od ledna 2011 do září 2011. S respondenty jsem se sešla na předem dohodnutém, jim dobře známém místě, aby se cítili bezpečně. U dvou respondentů se jednalo o návštěvu v jejich domově, v několika případech rozhovor probíhal po pracovní době na jejich pracovišti a ve zbylých případech v restauračním zařízení. Představila jsem sebe a stručně i svou bakalářskou práci, ze začátku jsme společensky konverzovali, aby opadl počáteční ostych, a po té jsme přistoupili k výzkumným otázkám. Rozhovor trval přibližně 30 až 60 minut v závislosti na hovornosti respondentů.

Na úvod rozhovorů byly dány otázky týkající se osobních údajů – pohlaví, věk, stupeň zrakového postižení apod., které byly pro všechny dotazované stejné. Další otázky byly rozděleny do šesti dílčích okruhů tak, aby odpovídaly dílčím cílům, ty se lišily v závislosti na zaměstnanosti. (Celé znění otázek viz Příloha č. 1 – Záznamový arch pro řízený rozhovor pro zaměstnané, Příloha č. 2 – Záznamový arch pro řízený rozhovor pro nezaměstnané.)

Přepisy rozhovorů jsou seřazeny dle věku respondentů, od nejstaršího k nejmladšímu.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumu se zúčastnilo 6 osob se zrakovým postižením, kdy za osobu se zrakovým postižením považujeme jedince, který i při optimální korekci má v běžném životě potíže se získáváním informací zrakovou cestou. (Vitásková, Ludíková, Souralová, 2003)

Respondenti jsou ve věku od 26 do 46 let. Všichni žijí na území České republiky, byli vybráni na základě získání kontaktů od společných známých. Z respondentů jsou 3 ženy a 3 muži. Dva z mužů mají postižení v pásmu slabozrakosti, jeden z nich je zaměstnán, druhý nikoli. Ostatní čtyři respondenti mají postižení v pásmu nevidomosti. První 4 dotazovaní jsou zaměstnaní, další 2 jsou bez práce.

Všechny osoby na mé dotazy odpovídaly dobrovolně. Pro zachování anonymity jsou uváděna pouze jejich křestní jména.

5 Analýza a interpretace dat

5.1 Paní Anna (Rč. 1)

Jednou z respondentek je 46letá žena, která žije ve městě se 7tisíci obyvateli. Narodila se na Slovensku, ale již pět let žije v České republice. Její zrakové postižení se nachází v pásmu praktické nevidomosti. Jedná se o vrozené postižení. V jednom roce ještě podstoupila operaci, po které mohla vidět alespoň na jedno oko, operace se bohužel nezdařila. Pobírá invalidní důchod III. stupně. Má dokončené základní vzdělání, po základní škole pokračovala studiem na oboru Knihař, knihařka, ten však nedokončila. Před více než čtyřmi lety si udělala masérský kurz, této profesi se od té doby věnuje jako podnikatelka. Dělá na plný úvazek, tedy 40 hodin týdně, jako kompenzační pomůcky používá pouze brýle a lupu, jinak se spoléhá na ostatní smysly.

Očekávání od zaměstnání

V dětství chtěla být herečkou, už od puberty jí lákala masérská profese, protože již v tomto věku dělala masáže svým vychovatelkám, ale kvůli špatným známám, zejména z chemie a matematiky, se rozhodla pro obor Knihař, knihařka, který se zdál být snadnější. Zahradnice nepřipadala v úvahu, protože by místo plevelu vytrhávala, co by neměla, dodává se smíchem. Také ji lákala práce se zvířaty, ale to prý přenechala jiným, kteří by se o ně lépe postarali. Její představy o zaměstnání se naplnily, ale až pozdě, vlastně teprve nedávno. Na škole se dle svých slov „slepě zamilovala“ do partnera, také se zrakovým postižením a pak už se všechno „točilo“ jen kolem něho a dětí. Dlouho byla ženou v domácnosti, nevykonávala žádné zaměstnání, pouze nárazově, např. dělala pojistkové vložky do elektrických skříní. Po příchodu do České republiky se rozhodla, že si splní svůj dávný sen a využila možnosti udělat si masérský kurz a tuto činnost vykonává. Ve své práci je nyní velmi spokojená, cítí naplnění a smysl života. Ráda pomáhá lidem a ví, že pro někoho něco znamená.

Motivace k práci, žebříček hodnot

Práce je pro ni důležitá nejen jako zdroj obživy, ale i kvůli tomu, že „něco dělá“, je užitečná pro ostatní a může být mezi lidmi. Říká, že komunikace s ostatními jí velice chyběla, když byla nezaměstnaná. Jako nejdůležitější hodnoty ve svém životě jmenuje zdraví, porozumění, to, že je důležité něčeho dosáhnout a peníze. Motivací k práci je pro ni užitečnost, „že nechce být jen tak“.

Role rodičů a faktory rozhodující o výběru profese

Jak paní Anna říká, rodiče byli pesimističtí a svým způsobem ji brzdili. Samozřejmě se jí snažili vychovat, jak nejlépe uměli, ale v podstatě nevěděli, jak k jejímu postižení přistupovat. Co se týče studia na základní škole, byli jí velikou oporou, ale při výběru dalšího vzdělání sehráli spíše negativní roli.

Dovednosti, kompetence

Vlastní životopis vytvořit dokáže, ale ví, že by jí to trvalo dlouho a bylo by to s obtížemi. Motivační dopis k žádosti o zaměstnání by dnes už prý vytvořit zvládla, ale dříve si tím nebyla vůbec jistá. S počítačem, jak říká, není kamarádka, ale k profesi ho nepotřebuje, navíc ji od toho bolí ruce, které potřebuje při své práci masérky. Z cizích jazyků ovládá jazyk maďarský, díky tomu, že má maďarské kořeny, ale za komunikativní typ se moc nepovažuje. Prostorovou orientaci na neznámém místě zvládá během jednoho až dvou týdnů. Potenciálnímu zaměstnavateli by mohla hlavně nabídnout znalost maďarského jazyka, který dnes přeci jen neovládá každý.

Nyní podniká v místě bydliště, občasně dojíždí za klienty i 30 kilometrů. Cestování jí nedělá žádný problém.

Názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením

Domnívá se, že nejčastější důvod, pro který zaměstnavatelé nechtějí přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru je to, že se bojí, že by za ni museli vše dělat, protože nevědí, že si umí poradit, např. tím, že používá ostatní smysly.

Mají vůči lidem se zrakovým postižením předsudky. Jako další problém vnímá úzké zaměření pracovních příležitostí pro lidi se zrakovým postižením.

Paní Anna proto navrhuje zvýšit okruh pracovních příležitostí a možností pro osoby se zrakovým postižením, nejen možnost vytvářet keramiku a koberce. Podle paní Anny lidé se zrakovým postižením zpracovávají „odpad“ a není moc možností pro ty, kterým nešlo učení a „klasické“ obory byly bohužel zrušeny. Jak říká, kdysi lidé s postižením dělali spoustu věcí, které dnes dělají stroje. Maséři jsou na každém rohu, jak s postižením, tak bez postižení, telefonista neexistuje, s elektronikou dělají intaktní, nebo se elektronika už nepoužívá. Uvádí také, že dříve lidé s postižením dělali umělé květy a stromky, obálky, kolíčky na prádlo, např. v rámci družstva invalidů. Opakuje, že dnes lidé s postižením zpracovávají odpadní materiály, jedni od druhých práci odkoukají a „opičí se“. Jsou to sice hezké věci, ale nedá se to použít, jedná se o věci totálně nepraktické. Ještě prý takové rohože by se mohly dělat, stejně jako se kdysi dělaly kartáče a košíky, existovali profese jako čalouníci, nábytkáři. Ti, co jim nešlo učení, dnes nemají vyhlídky skoro žádné, posteskla si.

Uvádí, že nynější zaměstnání by nesehnala bez pomoci svého současného partnera. Kdyby jí nepomohl, tak práci možná dodnes nemá. Říká, že sám to člověk neudělá, potřebuje někoho, kdo mu pomůže, motivačně a vůbec. Sama by nedokázala se vůbec postavit na vlastní nohy a otevřít si prostory, ve kterých svou práci vykonává. Znovu opakuje, jak moc je svému partnerovi vděčná.

Na závěr dodává, že si myslí, že je pro lidi se zrakovým postižením dobré, když nepracují v kolektivu lidí s podobným postižením. To prý akorát vede k nadměrnému řešení zdravotních problémů, srovnávání mezi sebou, kdo je na tom hůře a kdo lépe, a tím pádem i ke vzájemné závisti.

Podpůrné mechanismy

Kromě masérského kurzu absolvovala ještě počítačový rychlokurz.

Vyhodnocení dat

Paní Anna je dnes zaměstnaná díky své vytrvalosti jít si za svým cílem a díky svému nynějšímu partnerovi, který ji v realizaci značně pomohl. V mládí si špatně vybrala obor, ke kterému neměla vztah, ale který se zdál být jednodušší vzhledem ke špatným známám na základní škole. Zde sehráli i svou negativní roli rodiče paní Anny, kteří své dceři nevěřili, stejně jako ona sama sobě. Při studiích poznala partnera, se kterým založila rodinu. A studia již nedokončila. Poté se její téměř jedinou starostí stala péče o děti. Až po rozchodu s manželem, zároveň i odchodu ze Slovenské republiky se jí podařilo splnit si sen, udělala si masérský kurz a nyní vykonává profesi, která ji naplňuje a baví.

Motivaci k práci má dostatečnou, ale jak je vidět u paní Anny, samotná někdy nestačí. Je třeba mít kolem sebe lidi, kteří poskytnou podporu.

Paní Anna nedisponuje příliš velkými dovednostmi, ale díky práci na živnostenský list může dělat to, co umí. Nemusí být u nikoho zaměstnaná a je svým způsobem svobodná.

Paní Anna postrádá více příležitostí pro lidi se zrakovým postižením na pracovním trhu, zejména v manuálních oborech. Navíc se obává, že potenciální zaměstnavatelé mají stále předsudky. V družstvech invalidů nikdy pracovat nechtěla, domnívá se, že v kolektivu dalších lidí s postižením každý nadměrně řeší své vlastní zdravotní postižení a porovnává ho s ostatními, což může mít neblahé psychické následky.

5.2 Pan Jan (Rč. 2)

Dalším respondentem je 42letý muž, partner paní Anny. Také bydlí ve městě se 7tisíci obyvateli. Jeho postižení se nachází v pásmu slabozrakosti, jedná se o postižení, které bylo zjištěno v několika měsících. Nejspíš došlo k poškození vlivem umístění do inkubátoru. Pobírá II. stupeň invalidního důchodu. Nejvyšším dosaženým vzděláním je maturita z gymnázia.

Nyní již 16 let podniká v cestovním ruchu. Pracovní dobu si určuje sám podle potřeb. V životě používá jako kompenzační pomůcku silné brýle.

Očekávání od zaměstnání

Když byl malý, a to ho prý dlouho „drželo“, chtěl dělat řidiče tramvaje nebo autobusu. Svým způsobem si sen vyplnil a nyní má cestovní agenturu.

Obor si v podstatě vybíral, podle toho, jak se učil. Jak říká, díky dobrému prospěchu byl předurčen ke studiu na gymnáziu. Navíc byl vždy humanitně zaměřen, měl zájem o jazyky a historii.

Když začínal s podnikáním, nedělal si přehnané iluze. Věděl zhruba, jaké to bude, vzhledem k tomu že již měl nějakou praxi v oboru jako zaměstnanec cestovní kanceláře. Dá se říci, že jeho představy se naplnily. Přehnané iluze si nedělal ani o platu, protože tenkrát měli platy všichni stejné, nezávisle na oboru, takže to prý bylo skoro jedno, tudíž vycházel z toho, co bylo běžné. Pamatuje si, že jeho první plat čítal 1800 korun.

Práce ho těší „jak kdy“, ale když odhlédne od běžných problémů, které mají všichni podnikatelé a živnostníci, tak je naprosto spokojený a říká, že to nemůže ani sám hodnotit, ale jeho známí se podivují nad tím, co dokázal. Neočekávali, že se to dá s jeho postižením dotáhnou až takhle daleko.

Motivace, žebříček hodnot

Na otázku, jak důležité je pro něj mít práci, odpovídá naprosto bez váhání, že moc. Je to pro něj smysl života, jednak proto, že se rád stará o další lidi a rád plánuje některé věci. Jako druhé jmenuje fakt, že si práci vydělává na živobytí a není závislý na ostatních. Práce je pro něj životní smysl nebo náplň života.

Dodává ještě, že jak je důležitá práce, je jedna věc, jak je důležité podnikání, je věc druhá. Když to vezme podle sebe i partnerky a podle jeho názoru to tak má více lidí, tvrdí, že je pro ně důležité mít alespoň malinkou živnostenskou činnost, protože je, jako osoby se zrakovým handicapem nikdo nezaměstná. Kdyby si mohl vybrat a nechat se zaměstnat speciálně třeba v nějaké státní, městské či obecní správě, nebo i jiné firmě,

tak tam okamžitě jde. Je tam ale prý nikdo nevezme, bez ohledu na vzdělání, to je dle jeho slov „houby platný“, protože i intaktní populace s poměrně vysokým vzděláním má problém sehnat práci. „*Pro nás je to taková „z nouze ctnost“ a naštěstí to vyšlo*“, dodává závěrem.

Jako nejdůležitější v žebříčku hodnot uvádí pravdomluvnost nebo vztah k pravdě, slušnost, zdraví a svobodu.

Motivací k práci je mu pocit, že si ho lidé váží a považují ho za dobrého společníka. Peníze jsou až na druhém místě, protože všude se dá něco vydělat, ale když mu někdo řekne: „*Tak s vámi jedu, když o vás slyším jenom dobrý...*“, tak tato slova ho těší a vyvolají u něj pocit, že není chudák, který je závislý na ostatních.

Role rodičů a faktory rozhodující o výběru profese

Ze strany rodičů se mu dostalo maximální podpory, jen byl trošku problém s jeho studiem. Ani on ani rodiče nemohli tenkrát odhadnout, jaké studium by pro něj bylo vhodné. Označil to za jednu z osudových chyb ve svém životě. Na mysli má špatnou volbu studia po maturitě, kdy rodiče na doporučení dalších lidí mu rozmluvili studium na vysoké škole a pan Jan se pod jejich vlivem rozhodl pro hudební konzervatoř. Jak říká, společně neodhadli, že na to nemá už ani věk, možná ani talent a vytrvalost. Částečně to také byla otázka režimu. Dodneška má podporu rodičů v práci, kdy ho střídají a pomáhají mu. Někdy prý až moc, říká s úsměvem.

Dovednosti, kompetence

Vlastní životopis určitě vytvořit dokáže, o motivačním dopisu nemá úplně přesnou povědomost, ale kdyby o něco šlo, asi by to nějakým způsobem dokázal, kdyby velice chtěl a šlo opravdu o hodně. Počítač ovládá uživatelsky celkem dobře, sice ne jako dnešní generace, ale na svůj věk a vzhledem k tomu, že to není úplně jeho zájem, si myslí, že s počítačem umí slušně. Ovládá programy Word, Explorer, s poštou také umí pracovat, nerozumí Excelu, to je pro něj „španělská vesnice“, ale prý by stačilo přečíst si příručku. To se mu však nechce, protože jsou i zajímavější knížky. Mluví konverzačně dobře německy, je schopný domluvit se anglicky a italsky. Považuje se za

velice komunikativní typ. Prostorovou orientaci na neznámém místě zvládá v podstatě hned, protože nemá až tak velký zrakový problém a je zvyklý s ním zacházet.

Práci má v místě bydliště, ale teoreticky by mohl dojíždět bez omezení asi 30 až 40 kilometrů, kdyby to muselo být. Jak říká, je pro něho pohodlnější mít živnost v menším městě, ačkoli si myslí, že větší šanci na úspěch by měl ve městě větším.

Názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením

Nejčastějším důvodem, pro který zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru je podle pana Jana problém nadměrné ochrany takovýchto zaměstnanců. Zaměstnavatel nemá podle něj šanci zaměstnance propustit, pokud by nezvládal svou práci nikoli proto, že má zrakové postižení, ale proto, že je „lempí“. Alespoň se domnívá, že to tak bylo dříve a má pocit, že tento problém stále přetrvává, ačkoli možná v menší míře. Problematika ochrany zaměstnanců je podle jeho slov velice složitá a problematická. Zároveň upozorňuje na další obtíž. Podle něj dnes může např. maséra dělat každý, pokud má určité vzdělání nebo projde kurzem, který trvá třeba měsíc. Navrhuje, aby v oborech vhodných pro osoby se zrakovým postižením se nemohli vzdělávat intaktní. Tím by se mohly zabývat např. cechy.

Dodává, že u ladičů pian podobné omezení existuje. Dneska, kdyby kdokoli chtěl jít na ladičskou školu, např., ta je jediná v republice, někoho bez zrakového postižení by vůbec nevzali, samozřejmě se to může naučit někde jinde, to je jiná otázka. Uznává, že je to zásah do podnikání, a uvědomuje si, že nikdo by nikomu neměl mařit podnikatelskou činnost.

Přeci jen by podle něj nějaká ochrana být měla. Např. dát znevýhodnění intaktním a převést jej lidem s postižením, aby měli určitou výhodu. Kupříkladu partnerka má stejné podmínky k podnikání jako člověk bez postižení - pojištění, daně, pronájmy a ceny služeb. Uvědomuje si, že v soukromých objektech to třeba nejde, ale pokud by se jednalo o městské či státní prostory, tak se domnívá, že by to možné být mělo.

A dále mu vysloveně vadí, že zaměstnavatelé požadují řidičský průkaz, ačkoli to vůbec není nutné. Např. v Praze, kde se dá všude dojet tramvají či metrem, nebo na malém městě, kde se dá všude dojít během 10 minut, se to zdá jako naprostá zbytečnost. Tohle bere opravdu jako diskriminaci.

Jinak nikdy neměl problém sehnat si práci. Jak uvádí, měl vždy štěstí. Ale myslí si, že v dnešní době by to bylo téměř nemožné, to je pro něj důvod, proč podniká, ale je to prý dvojsečné. Kdyby si chtěl s podnikáním vydělat tolik peněz, kolik mají ti, kteří jsou zaměstnaní a mít stejné jistoty, tak se na to „vykašle“ a jde na pracovní úřad a bude práci hledat taky. Jak říká, práci podnikatel nemá, pokud nemá zakázky, živnostníkům práci dávají zákazníci, když ji nemají, tak jsou na tom stejně jako nezaměstnaní. Zároveň si myslí, že pokud má někdo živnostenský a výuční list, tak by vůbec neměl být považován za nezaměstnaného, protože si má práci najít sám.

Podpůrné mechanismy

V životě nikdy nevyužil rekvalifikačního kurzu jako takového.

Vyhodnocení dat

Pan Jan měl vždy štěstí a nikdy se nesetkal s problémem nezaměstnanosti. Ale domnívá se, že pro osoby se zrakovým postižením to obecně problém je, a to z několika důvodů, např. z obav zaměstnavatelů z nadměrné ochrany zaměstnanců s postižením nebo kvůli požadavku na řidičský průkaz.

Dá se říct, že panu Janovi se splnilo vše, co si naplánoval – pracuje ve vysněném oboru a v práci je velice spokojený, nejen kvůli financím, ale i proto, že si díky práci realizuje svou potřebu starat se o druhé. Zároveň ho těší, že si ho lidé váží. Nelze však říci, že by něco v životě získal zadarmo. Vynaložil hodně úsilí. Usoudil, že nejlepším způsobem, jak svých cílů dosáhnout, bude založit si podnikatelskou činnost, tím si vysloužil obdiv přátel a okolí. Od rodičů má podporu, někdy prý dokonce nadměrnou.

Pan Jan je velice schopný, komunikuje bez problémů, hovoří třemi cizími jazyky, i prostorovou orientaci má velice dobrou. Nikdy nevyužil rekvalifikačního kurzu, zřejmě proto, že to nepotřeboval.

5.3 Slečna Hana (Rč. 3)

Další respondentkou je 33letá žena, žijící ve městě se 30 tisíci obyvateli. Její zrakové postižení je v pásmu praktické nevidomosti, jedná se o postižení vrozené. Pobírá invalidní důchod III. stupně. Chodila do základní školy pro žáky se zrakovým postižením, kde se jí dostalo, dle jejích slov, odbornější péče než by tomu bylo na běžné škole. Navázala studiem na Střední rodinné škole. Nyní pracuje jako technolog v Družstvu invalidů, kde se věnuje tvorbě nových norem pro výrobu a jejich dokumentaci, a dále vykonává administrativní práci podle toho, co je potřeba udělat. Na tomto pracovním místě je zaměstnána již 4 roky. Pracuje na částečný úvazek, a to 6 hodin denně. Výhodou pro její postižení je i blízkost zaměstnání, cesta jí zabere 10 minut chůze. Při práci používá kapesní lupu a program lupa ve Windows.

Očekávání od zaměstnání

Když byla malá, jejím snem bylo být učitelkou nebo dělat s dětmi. Již v tomto věku se zajímala o práci s počítačem. Obor si vybírala tak, aby dosáhla maturity, což se jí podařilo. Chtěla pracovat na počítači v kolektivu a její představy se nakonec vyplnily. Na platové podmínky nahlížela realisticky, uvědomovala si, že nemůže mít velké nároky na výši platu. Ale nakonec našla zaměstnání, kde jsou platové podmínky docela uspokojivé a ve své práci je spokojená.

Motivace k práci, žebříček hodnot

Práce ji uspokojuje nejen proto, že si vydělá peníze, ale hlavně proto, že může spolupracovat s ostatními kolegy. Nejdůležitějšími hodnotami v životě jsou pro ni zdraví, rodina, přátelé, peníze a práce. K práci ji motivuje možnost naučit se nové věci, ale i možnost povýšení.

Role rodičů a faktory rozhodující o výběru profese

K roli rodičů se slečna Hana vyjádřila stručně: při studiu i ve výběru zaměstnání ji podporovali.

Dovednosti, kompetence

Vlastní životopis i motivační dopis dokáže vytvořit pomocí informací z internetu. Práce na počítači ji samozřejmě nedělá žádný problém, ovládá programy MS Office, denně „surfuje“ na internetu. Z cizích jazyků ovládá na pokročilé úrovni německý jazyk.

Nemá problém komunikovat s lidmi, které zná, ale pokud by měla být s lidmi, které nezná, je spíše uzavřená. Prostorovou orientaci zvládá dobře. Např. na cizím nádraží se zorientuje přibližně za 10 minut, pokud má možnost se někoho zeptat. V místnosti se umí zorientovat během 2 až 3 minut. Je ochotná si stále zdokonalovat své znalosti a popřípadě se naučit něco nového.

Názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením

Nejčastějším důvodem, pro který zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru je podle ní fakt, že lidé se zrakovým postižením jsou v některých úkonech pomalejší a při manuální práci by nemohli plnit normu jako intaktní. Řešení ji bohužel nenapadá.

Se sehnáním práce sama velké starosti neměla, největší úsilí vynaložil její kamarád a ona je mu za to velice vděčná. S úsměvem dodává, že každý takové štěstí nemá.

Podpůrné mechanismy

Slečna Hana se zúčastnila rekvalifikačního kurzu zprostředkovaného úřadem práce, který se věnoval výuce počítačových programů. Ale jak uvádí, nebyl ji moc prospěšný, většinu věcí totiž už uměla. O jiném kurzu neuvažuje.

Vyhodnocení dat

Slečna Hana na sebe neměla přehnaně vysoké nároky, nejdříve si stanovila za cíl, že dosáhne maturity, což se jí splnilo. Měla také štěstí na lidi kolem sebe, kdy jeden z jejích kamarádů jí sehnal pracovní místo. Kromě finančního ohodnocení se jí splnilo i

to, že pracuje na počítači v kolektivu. Na její pracovní pozici ji těší i možnost kariérního růstu.

Dovednosti slečny Hany jsou dostačující, práci s počítačem a na internetu ovládá bez problémů, proto pokud by bylo třeba najít si informace k vytvoření životopisu či motivačního dopisu, hledala by je právě tam. Z cizích jazyků se domluví německy. Komunikativní je úměrně situaci. Prostorovou orientaci zvládá dobře. Je ochotná se stále zdokonalovat a vzdělávat. Zúčastnila se rekvalifikačního kurzu výuky počítačových programů, ale nenaučila se na něm mnoho nového, takže by se bez něj klidně obešla.

Nejčastějším důvodem, pro který zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru je podle ní fakt, že lidé se zrakovým postižením jsou v některých úkonech pomalejší a při manuální práci by nemohli plnit normu jako intaktní.

5.4 Pan Jakub (Rč. 4)

Dalším respondentem je 27letý muž z hlavního města Praha. Jeho postižení je v pásmu nevidomosti, má zachovaný pouze světlocit. K poškození zraku došlo po umístění do inkubátoru kvůli předčasnému narození. Pan Jakub je poživitelem invalidního důchodu III. stupně. Vystudoval magisterský obor Kulturologie na Univerzitě Karlově. Je zaměstnán jako externí recenzent v jednom týdeníku, každý měsíc píše recenzi na aktuální rozhlasovou premiéru a navíc občasné recenze na CD s mluveným slovem, jež tento týdeník vydává. Na tomto pracovním místě je zaměstnán již dva roky, tedy ještě z doby, kdy studoval. Kompenzační pomůckou nezbytnou k výkonu profese je počítač s hlasovým a hmatovým výstupem.

Očekávání od zaměstnání

Jako malý chlapec byl podle svých slov ovlivněn hraním si s autíčky, proto chtěl být řidičem policejního či hasičského auta. Když si ale vybíral profesi, orientoval se podle svých pozdějších koníčků. Již tehdy se zajímal o kulturu se zaměřením na rozhlasové umění. Doufá, že kromě psaní recenzí se dostane přímo k práci v rozhlasu.

Přiznává, že nečekal, že získá práci ještě při studiu, o platových podmínkách si nikdy nedělal přehnané představy, důležitější je pro něj smysl zaměstnání. Říká si, že s „mizerným platem“, důchodem a příspěvkem na péči snad vyžije. V práci je zatím naprosto spokojený.

Motivace, žebříček hodnot

V práci je pro něj důležitá smysluplnost povolání, možnost být kreativní, dobré či alespoň přijatelné platové ohodnocení, možnost profesního růstu a dobrý kolektiv. Motivací je skutečnost, že práce je mu zároveň koníčkem či zájmem, tedy že jej plně obohacuje a učí.

Nejdůležitějšími hodnotami v životě jsou pro něj láska k bližnímu, dobré vztahy v rodině, nezištná přátelství, osobní a profesní růst, požitkářství a majetnictví, ve smyslu shromažďování kulturních hodnot a prožitků oblažujících tělesnou, ale hlavně pak duševní schránku.

Role rodičů a faktory rozhodující o výběru profese

Rodiče ho v myšlence pracovat podporovali, základní význam však mělo několik známých, kteří pana Jakuba formovali a naznačovali, kterým směrem se má vydat a jak svých cílů dosáhnout.

Dovednosti, kompetence

Obává se, že vlastní životopis vytvořit nedokáže. Motivační dopis by snad zvládl napsat, zatím to však nebylo nutné. S internetem pracuje bez větších obtíží, kromě toho ovládá MS Word a multimediální programy. Hovoří trochu anglicky a německy, dodává, že to ale není žádná sláva. Sám sebe považuje za komunikativní typ. Orientaci na neznámém místě zvládá v rozmezí od dvou týdnů do měsíce, pokud by měl k dispozici vodícího psa, domnívá se, že by stačila kratší doba. Zaměstnavateli může nabídnout chuť pracovat, kreativitu a zapálení pro věc. Zatím pracuje z domova.

Názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postizením

Nejčastějším důvodem, proč zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postizením do pracovního poměru je podle něj strach ze zodpovědnosti vůči zaměstnanci, obavy z řešení individuálních potřeb, z nespolehlivosti a omezené flexibility takového zaměstnance.

Řešením by mohlo být jediné: stále zkoušet přesvědčovat prací zaměstnavatele o tom, že nelze paušalizovat, že situace nemusí být vždy taková, jak ji zaměstnavatel vidí.

Práci pro něj nebylo těžké si sehnat, ačkoli se tomu sám trochu diví. Dodává, že uplatnit se konkrétně v rozhlasu složité je, hlavně kvůli nedostatku financí. Ke své nynější práci se dostal tak, že psával dopisy do onoho týdeníku, ve kterých se pokoušel o reflexi rozhlasového vysílání. Asi po dvou letech byl osloven nynějším zaměstnavatelem, zda by nechtěl začít přispívat oficiálně.

Podpůrné mechanismy

Prozatím nebylo nutné využívat rekvalifikačních kurzů, proto ani do blízké budoucnosti o tom pan Jakub neuvažuje.

Vyhodnocení dat

Pan Jakub věděl, čeho chce v životě dosáhnout a čím chce být, ačkoli nečekal, že se mu sen splní ještě při studiu. Obor Kulturologie si jednoduše vybral podle toho, co ho baví. Zásadnější nežli rodina bylo pro pana Jakuba pár známých, kteří ho ve všech směrech podporovali a pomáhali mu. Nyní píše recenze do týdeníku, do budoucna by rád pracoval v rozhlasu. O platových podmínkách si nedělal přehnané iluze, hlavní je pro něj smysl zaměstnání. Pro pana Jakuba je důležité, aby práce byla zároveň koníčkem, aby ho obohacovala a učila. Není nad to dělat smysluplné povolání, kde může být kreativní, může profesně růst, má uspokojivé platové ohodnocení a zároveň je mezi lidmi.

Pan Jakub sehnal práci, aniž by musel posílat kamkoli svůj životopis, dokonce se obává, že ho ani vytvořit nedokáže. Motivační dopis by snad zvládl napsat, zatím to

však nebylo nutné. Práci na počítači ovládá, z cizích jazyků hovoří v menší míře anglicky a německy. Považuje se za komunikativní typ. Je na něm vidět chuť pracovat, je kreativní a dokáže se zapálit pro věc. Pan Jakub zatím nepotřeboval využít rekvalifikační kurz a do blízké budoucnosti to ani neplánuje.

Podle pana Jakuba mají zaměstnavatelé strach přijmout do zaměstnání osobu s postižením, bojí se zodpovědnosti, řešení individuálních potřeb, nespolehlivosti a omezené flexibility takového zaměstnance. Podle něj je třeba zaměstnavatele stále přesvědčovat o opaku.

5.5 Pan Ondřej (Rč. 5)

Dalším respondentem byl 27letý muž, žijící na venkově s 360 obyvateli, se zrakovým postižením v pásmu slabozrakosti. Je poživitelem invalidního důchodu III. stupně. Má maturitu ze všeobecného čtyřletého gymnázia, rok studoval na jazykové škole, začal studovat vysokou školu, kterou nedokončil. Momentálně je nezaměstnaný, poté, co ukončil studium, byl zaměstnán jeden rok na částečný úvazek jako dělník a překladatel německé korespondence v chráněné dílně. V práci i doma využívá zvětšovací program na počítači, televizní lupu a monokulár.

Očekávání od zaměstnání

V dětství si přál být automechanikem, ale vždy ho bavil dějepis a historie, práce na počítači i učení se jazykům. Po maturitě se tedy rozhodl jít na jazykovou školu. Doufal také, že ho částečně připraví na studium na vysoké škole, kde se rozhodl pro obor Archivnictví.

Představy o zaměstnání měl podle svých slov skromné a požadavky na zaměstnání se splnily beze zbytku. V posledním zaměstnání byl maximálně spokojený, bohužel nedošlo k prodloužení roční smlouvy ze strany zaměstnavatele.

Nyní by rád sehnal pracovní místo na plný úvazek s možností kariérního růstu. Co se týče platového ohodnocení, rád by dosáhl na částku 15 tisíc čisté mzdy.

Motivace k práci, žebříček hodnot

Mít práci je pro něj hodně důležité a v podstatě nezbytné k naplnění plánů do budoucna – rád by cestoval a založil rodinu, a to se bez peněz neobejde. Motivací k práci je pro něj samozřejmě plat, možnost být mezi lidmi, možnost naučit se něčemu novému, to, že něco umí dokázat a je prospěšný. Jako hlavní hodnoty ve svém životě jmenoval zdraví, rodinu, kariéru, štěstí a bohatství.

Role rodičů a faktory rozhodující o výběru profese

S výběrem profese a školy mu rodiče radili a byli mu oporou. Co se týče výběru střední školy, zavládla všeobecná shoda. Pro studium na vysoké škole se rozhodl sám, pro humanitní obor ho nadchnul kamarád. Jeho rozhodnutí ovlivnil i předpoklad, že takový obor navštěvuje více děvčat, tudíž by si mezi nimi mohl najít životní partnerku. Rodiče mu v dalším studiu nebránili. V hledání zaměstnání ho podporovali, nechtěli, aby zůstal doma.

Dovednosti, kompetence

Dle svých slov dokáže vytvořit životopis i motivační dopis. Na počítači ovládá práci s MS office, Word, Excel i PowerPoint, stejně tak práci s internetem. Hovoří aktivně německy, anglický jazyk ovládá spíše na pasivní úrovni. Navíc absolvoval 3 roky latiny. Sám sebe považuje za komunikativní osobu (někdy až moc). Prostorovou orientaci na neznámém místě zvládá během několika málo dnů.

Za práci by byl ochoten dojíždět až 50 kilometrů. V případě lukrativní nabídky by zvažoval i pracovní pobyt v hlavním městě.

Názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením

Nejčastějším důvodem, proč zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru, je podle něj fakt, že mají předsudky, nemají potřebné informace a zkušenosti, nejsou tedy schopni pro ně vytvořit pracovní podmínky a obávají se možných komplikací.

Možným řešením by mohla být větší osvěta do této problematiky, a to zejména v oblasti kompenzačních pomůcek, kterou by mohl zajistit internet a tisk.

Studoval na vysoké škole, studium však nedokončil. Ke své první, již zmiňované práci, se dostal s pomocí úřadu práce po roce čekání a hledání. Nyní je nezaměstnaný půl roku. Důvodem odchodu ze zaměstnání bylo neprodloužení smlouvy. Zatím neabsolvoval žádný pohovor, ačkoli tvrdí, že při vyhledávání je sám aktivní, hledá v inzerátech a na internetu. Zatím poslal životopis kvůli možnosti účastnit se výběrového řízení a čeká na odpověď. Za důvod své nynější nezaměstnanosti považuje nedostatek pracovních míst pro osoby se zrakovým postižením.

Podpůrné mechanismy

Rekvalifikačního kurzu zatím nevyužil, ale uvažuje o rekvalifikaci v administrativě a práci na počítači. Je veden jako uchazeč o zaměstnání na úřadu práce a spolupráci hodnotí velmi kladně. Při hledání práce využívá i neziskové organizace – např. Tyflokabinet v Českých Budějovicích. O možnosti pracovní rehabilitace přes úřad práce neví.

Vyhodnocení dat

Představy o zaměstnání měl podle svých slov pan Ondřej skromné, tudíž není překvapující, že se splnily beze zbytku. Na svou první práci čekal rok, pak dělal na částečný úvazek a v práci byl maximálně spokojený. Nyní je ale asi půl roku nezaměstnaný, protože nedošlo k prodloužení smlouvy ze strany zaměstnavatele. Domnívá se, že je málo pracovních míst pro osoby se zrakovým postižením. Navíc si myslí, že zaměstnavatelé mají předsudky a nedostatek informací a zkušeností, nejsou schopni vytvořit odpovídající pracovní podmínky a obávají se komplikací, proto nechtějí přijmout do pracovního poměru osobu se zrakovým postižením.

Do budoucna by rád sehnal místo na plný úvazek s možností kariérního růstu, rád by si vydělával 15 tisíc čisté mzdy. V podstatě nejdůležitější motivací k práci jsou peníze, díky kterým by si pan Ondřej rád splnil další sny (cestování, rodina). Dále to je

možnost být mezi lidmi a učit se novým věcem. V životě chce něco dokázat a být prospěšný.

Rodiče ho podporovali ve studiu i v práci. S výběrem střední školy mu pomáhali, ve vysokoškolském studiu, které vybral s kamarádem, mu nebránili. V hledání zaměstnání ho podporovali a stále podporují, nechtějí, aby zůstal doma.

Životopis i motivační dopis umí vytvořit, práci na počítači také ovládá. Z cizích jazyků ovládá pasivně anglický jazyk a aktivně německý jazyk. Považuje se za komunikativní osobu. Prostorovou orientaci zvládá rychle. Co se týče dojíždění, je velice flexibilní. Rekvalifikačního kurzu zatím nevyužil, ale uvažuje o tom. Spolupráci s úřadem práce, na kterém je veden jako uchazeč o zaměstnání, hodnotí velmi kladně. Při hledání zaměstnání je aktivní, využívá neziskové organizace. O možnosti pracovní rehabilitace přes úřad práce neví.

5.6 Slečna Kristýna (Rč. 6)

Poslední respondentkou je 26letá žena, která bydlí ve městě o velikosti 10 tisíc obyvatel. V roce 2011 dokončila magisterské studium Speciální pedagogiky, vzdělávání jí usnadňoval počítač se zvětšovací programem a hlasovým výstupem a digitální kamerová lupa. Kvůli lepší prostorové orientaci využívá bílou hůl. Od ukončení studií je nezaměstnaná. Trpí vrozeným, degenerativním onemocněním. Nyní se její zraková vada nachází v pásmu praktické nevidomosti. Navíc má vysoký nitrooční tlak, který je nepříjemnou zdravotní komplikací jejího stavu. Pobírá invalidní důchod III. stupně. Do budoucna by ráda našla práci na částečný úvazek, vzhledem ke glaukomu, který způsobuje nepříjemné zdravotní komplikace např. při změnách počasí, fyzické námaze, stresových a jinak hektických situacích apod.

Očekávání od zaměstnání

Když byla malá, chtěla být zdravotní sestrou, protože trávila hodně času na oční klinice FN Motol a velice obdivovala sestřičky. V tomto povolání se „vzhlížela“. Dalším přáním bylo stát se veterinářkou, vzhledem k lásce ke zvířatům. Další možností

bylo vykonávání profese vlakvedoucí. Toto povolání jí připadalo zajímavé, akční a navíc obdivovala uniformu paní průvodčí. Jak sama dodává, vzhledem k jejímu postižení to byly nereálné cíle.

Dětská přání se však částečně odrazila na výběru studijního oboru. Slečna Kristýna chtěla pracovat s lidmi, pomáhat a radit jim, dělat jim radost a pokusit se to spojit i s kontaktem se zvířaty (např. canisterapie). Jelikož bylo třeba to skloubit se zrakovým postižením, rozhodla se pro studium Sociální péče, po maturitě nastoupila na vysokou školu a studovala Speciální pedagogiku. Do budoucna by si ráda vydělávala alespoň tolik, aby se mohla sama uživit a sem tam si mohla dopřát nějakou radost, koupit si něco nového a pěkného. „*Prostě nemít nouzi.*“

Cíle do budoucna

Představy o svém budoucím zaměstnání má celkem jasné. Ráda by sehnala práci na částečný úvazek (viz výše). Vyhovovala by ji možnost chodit do práce na 4 hodiny denně, nebo dva, tři dny v týdnu na 8 hodin, kvůli zvýšené unavitelnosti a občasnému zvýšenému nitroočnímu tlaku podobnému migréně. Kvůli svému postižení potřebuje jistou „svobodu“, tedy buďto připadá v úvahu práce „na sebe“, částečně soukromá nebo individuální činnost, kde ji nebude někdo neustále kontrolovat, a kde nebude závislá na týmu, zároveň někde, kde by mohla naplno využít svých tvůrčích nápadů. Například v sociálně-právním poradenství, projektové činnosti (pokud by pracovala v týmu, kde bude panovat přátelská atmosféra a půjde všem o stejnou věc), při terapeutických masážích nejspíš v soukromém sektoru, práci ve sdružení, které podporuje canisterapii, resp. zooterapii obecně.

Uvádí, že jejím snem je práce s rodinami, které mají dítě s postižením. Ráda by předávala své osobní zkušenosti, byla by podporou a pomáhala by rodinám touto situací projít, porozumět svému dítěti a přijmout ho, vést dítě k soběstačnosti a sebedůvěře. Zároveň by ráda pracovala s rodinami, kde jeden z rodičů má, popř. oba rodiče mají zdravotní postižení. Chtěla by vylepšovat jejich život, postavení ve společnosti, pracovala s jejich dětmi, předcházela šikaně a sociální izolaci, prostě by jim utvořila

ucelený systém pomoci. Zkrátka by podporovala rodičovství u lidí se zdravotním postižením.

Chtěla by, aby se lidé se zdravotním postižením nebáli prosadit své sny a nadání, pro malování, hudbu, sport, aby hodně cestovali, pokud by chtěli apod. Dalším přáním slečny Kristýny je propojit svět lidí a zvířat, aby lidé našli cestu k přírodě. Dodává, že vzhledem k jejím touhám nezbývá, než si založit neziskovou organizaci s podobnými nadšenci.

Pokud by bylo třeba a byly by k tomu vhodné podmínky (finance, zdravotní hledisko, úvazek), nebránila by se ani práci na chráněném pracovním místě jako dělnice, protože i zde by mohla využít svůj tvůrčí potenciál a být v kontaktu s lidmi a třeba jim pomáhat jinak.

Na závěr rozhovoru uvádí, že často slýchá, že je dobré, že jako osoba se zdravotním postižením chce pracovat s dalšími lidmi se zdravotním handicapem, že někdo takový jim bude rozumět více než člověk bez postižení. Osobně si myslí, že je to sice pravda, ale pokud chce opravdu vykonávat pomáhající profesi, podat ruku jinému člověku s podobným postižením nebo v obdobné situaci, musí mít hlavně zpracované vlastní zkušenosti, prohry a bolesti, které s jejím zdravotním stavem souvisí, a to bezpodmínečně. Pokud by tomu tak nebylo, mohla by napáchat mnoho chyb. V životě se setkala s lidmi, kteří stejně jako ona měli zdravotní handicap, zejména pracovníci v sociálních službách, které jí spoustu věcí vytýkaly, zcela tvrdě jí sdělily, že se svým přístupem nikdy nebude k ničemu, vzaly jí tenkrát hodně sebevědomí, přitom nakonec vyplynulo, že jejich výtky se týkaly jejich vlastní nezvládnuté bolesti nebo naopak vítězství. Řídily se heslem „podle sebe soudím tebe“, a to není dobré. Tenkrát si slečna Kristýna slíbila, že její klienti od ní dostanou vždy pochopení a povzbuzení, a zatím jí to vychází.

Motivace k práci, žebříček hodnot

Práce je pro ni důležitá, převážně z finančních důvodů. Zároveň se díky ní dá vyhnout sociální izolaci, dostat se mezi lidi, kolegy, poznat nové přátele. Slečna Kristýna by ráda dělala dobře svou práci, tedy obohacovala klientům život, pomáhala

jim nalézat smysl života, objevovat radost z každého dne apod. Motivací k práci je hmotné zajištění, které přináší větší možnosti a svobodu, ale také fakt, že je užitečná druhým lidem, společnosti.

Stěžejními hodnotami v jejím životě jsou: láska, víra, rodina, naděje a zdraví.

Role rodičů a faktory rozhodující o výběru profese

Rodina ji v otázkách vzdělání velmi podporovala, materiálně i činnostně, kdy ji rodiče vozili na vlak, aby ji ušetřili přestupování. Mamka ji v podstatě přinutila ke studiu na vysoké škole, kdy po čtyřech poměrně psychicky náročných letech na střední škole si slečna Kristýna nevěřila, že by mohla v dalším studiu obstát, proto je mamince velice vděčná za její důvěru a podporu. Až se do pracovního poměru zařadí, myslí si, že ji rodina bude poněkud „brzdit“, neboť se o ni stále poměrně neadekvátně bojí. Nebudou nadšeni z jejího osamostatnění a je možné, že se to pokusí „bojkotovat“, doufá však, že si rodiče zvyknou a ke vzájemné domluvě, tedy i spokojenosti všech zúčastněných, dojde. Velkou podporu rodičů má slečna Kristýna ve všem, co dělá, jen je ještě nutné zapracovat více na důvěře z jejich strany, ale i její vlastní sebedůvěře, aby se lépe zvládla osamostatnit. *„Vždy je to běh na delší trať, oni si musí prostě postupně přivyknout...“*

Dovednosti, kompetence

Vlastní životopis i motivační dopis dokáže vytvořit, ale s případnou podporou a asistencí (korekcí, formátováním, kontrolou překlepů apod.). Jak uvádí, programy Word, Excel a PowerPoint jsou pro ni komplikované, ale na internetu pracuje poměrně dobře a samostatně. Z cizích jazyků ovládá jazyk anglický, ale prý velmi slabě. Komunikativní je jak v které skupině. Pokud sociální klima a postoj lidí k jejímu zrakovému postižení je pozitivní, je komunikativní a přátelská, ale pokud vycítí z druhé strany posměch, odmítání či předsudky, velmi rychle se danému jedinci uzavře a komunikace je dosti obtížná. Doba zvládnutí prostorové orientace na neznámém místě je variabilní. Záleží na spoustě faktorů – náročnosti terénu, bezpečnosti atd. Jsou místa, na která chodí a jezdí zcela samostatně, ale pak jsou i místa, kterým se snaží pokud možno vyhnout nebo vyhledá pomoc průvodce.

Zaměstnavateli dále může nabídnout kreativní nápady, optimistickou povahu, ochotu pomáhat druhým, připravenost se dále rozvíjet (navštěvovat různé doplňující kurzy apod.). Dále nabízí samostatnou práci, schopnost plánovat a realizovat projekty, stále hledat nové cesty ke zkvalitnění života se zdravotním postižením.

Dojíždění ji nedělá problémy, do školy dojížděla 67 kilometrů, stejně tak i do práce by byla ochotná dojíždět tuto vzdálenost. Domnívá se, že sehnat práci bude komplikované, avšak ne nemožné. Bude sice třeba více času, hledání, přesvědčování, ale půjde to. Svou nynější nezaměstnanost přičítá faktu, že je "ze školy" teprve krátkou dobu.

Názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením

V první řadě je to podle ní o nedůvěře, zaměstnanci neví, jak s lidmi se zrakovým postižením spolupracovat, komunikovat, bojí se, neradi si připouštějí, že lidé s postižením jsou stejní jako oni. Domnívá se, že nevěří, že by člověk se zrakovým postižením mohl být stejně dobrý pracovník jako kolega bez postižení, mají obavu o chod organizace, podniku, nechťejí si přidělovat práci. Někdy může jít jen o neochotu uzpůsobit podmínky a prostředí. Myslí si, že spousta zaměstnavatelů má vůči potenciálním zaměstnancům se zrakovým postižením předsudky.

Řešením by snad mohla být větší osvěta zaměstnavatelů. Slečna Kristýna se však domnívá, že v současné době je informovanost o problematice zaměstnávání osob se zrakovým postižením na vysoké úrovni a neinformovanost přestává být pádnou výmluvou na předsudky či odmítání osob se zdravotním postižením obecně. Osobně je přesvědčená, že postoje k lidem se zrakovým postižením jsou zcela individuální a vše je otázkou lidské domluvy a ochoty. Zkrátka je třeba, aby se změnily postoje lidí jak intaktních, tak i lidí s handicapem, aby dokázali najít „společnou řeč“ a tím i řešení různých situací. Toho by se mohlo docílit tím, že by si všichni přiznali, že existuje svět lidí bez postižení a svět lidí s postižením a tyto dva světy propojit, to je však otázkou vývoje společnosti a bohužel nelze stanovit jednoznačnou příručku, jak toho docílit.

Podpůrné mechanismy

Pokud by bylo třeba, novým zkušenostem se slečna Kristýna nebrání a říká, že se ráda přiučí novým věcem. Do budoucna by uvažovala např. o masérském kurzu.

Vyhodnocení dat

Jako malá chtěla být slečna Kristýna vlakvedoucí, veterinářkou či zdravotní sestrou, vždy chtěla pracovat s lidmi a pomáhat jim. Nakonec se rozhodla pro studium Sociální péče a poté Speciální pedagogiky. Zde sehrála nezastupitelnou roli zejména maminka, která ji „donutila“ jít na vysokou školu, za což je jí dnes slečna Kristýna velice vděčná. Do budoucna se však obává, že bude problém od rodiny se osamostatnit.

V oboru, který slečna Kristýna vystudovala, by mohla pracovat mezi lidmi, jak chtěla, stejně tak i se zvířaty prostřednictvím canisterapie. Motivací k práci je především finanční ohodnocení a sociální kontakt. Zároveň si díky práci slečna Kristýna bude připadat užitečná.

Životopis i motivační dopis vytvořit dokáže s případnou podporou. Programy na počítači ji dělají trochu potíže, ale s prací na internetu nemá problém. Z cizích jazyků ovládá základy angličtiny. Její komunikativnost odpovídá situaci a účastníkům. Prostorovou orientaci má také dobrou. Považuje se za osobu kreativní a optimistickou, je ochotná se stále rozvíjet. Je samostatná, ale ani práci v dobrém kolektivu se nevyhýbá. Dojíždění jí nedělá problémy. Ani rekvalifikačním kurzům se do budoucna nebrání. Podíl na její nezaměstnanosti může podle ní nést i nedůvěra zaměstnavatelů vůči potencionálním zaměstnancům se zrakovým postižením. Jako řešení nabízí větší osvětu, ačkoli dnes už by, podle ní, měla být informovanost všech na vysoké úrovni, tudíž se spíše jedná o výmluvy. Zkrátka je třeba změnit postoje intaktních k lidem s postižením i obráceně.

6 Závěrečné shrnutí výsledků

V předešlé kapitole jsem uvedla přeepsané rozhovory, nyní si na jejich základě zodpovím na dílčí cíle.

Prvním dílčím cílem bylo zjistit, jaká očekávání v souvislosti se zaměstnáním měly nebo mají dotazované osoby se zrakovým postižením. Zjistit, podle čeho si vybírali studijní obor a profesi.

U všech dotazovaných respondentů se potvrdily faktory, které podmiňují profesní orientaci žáků se zrakovým postižením, jak je uvádí Moravcová (2004, s. 46). Jako nejdůležitější se ukázaly intelektové předpoklady, nadání a zájmy. Např. jak řekl Rč.2, na gymnázium šel díky dobrým studijním výsledkům, tedy k němu byl „předurčen“, navíc přihlížel i ke svému zájmu o humanitní studia. Poté se rozhodl pro studium na konzervatoři, kvůli své zálibě hraní na harmoniku. Jak uvádí J. Jelínek (2010, s. 21), hudba je oblast, která nabízí téměř neomezené možnosti zábavy i pracovního uplatnění. Je proto žádoucí, aby student, který má o hudbu zájem, dostal příležitost se v tomto oboru realizovat a dále vzdělávat. Přitom nemusí jevit výjimečný talent. Dle zkušeností je rozhodující úroveň výuky, kvalita domácí přípravy a zejména žákova píle. Poslední zmíněné Rč.2 dle svých slov postrádal, a proto se rozhodl obor změnit a šel pracovat do cestovní kanceláře a pak si založil vlastní podnikatelskou činnost se zaměřením na cestovní ruch. Hra na harmoniku je mu stále koníčkem.

Dle svých zájmů se orientovali i další dva respondenti.

Rč.6 jako malá měla do budoucna nereálné cíle, což je pochopitelné. Částečně se však její přání odrazila na výběru studijního oboru – nejdříve studovala Sociální péči, před nedávnem dokončila vysokoškolské magisterské studium Speciální pedagogiky. Jak uvádí Votava (2005, s. 118), u mnoha lidí s postižením můžeme jejich zdravotní handicap chápat jako „odbornost“. Mnoho z nich se stává pracovníky v organizacích zdravotně postižených, ve státních institucích a volených funkcích, ve sdělovacích prostředcích (jako Rč.4) nebo učiteli ve speciálních školách, jako Rč.6.

Rč.5 je nyní nezaměstnaný a do budoucna by rád sehnal pracovní místo s možností kariérního růstu, za 15 tisíc čisté mzdy. Millian a Erin (in Hamadová, 2006) v souvislosti s tím upozorňují, že muži se zrakovým postižením mají 5-10krát větší riziko nezaměstnanosti než muži intaktní. A pokud zaměstnání jsou, jejich plat je ve srovnání s vidícími vrstevníky nižší. Navíc je pravděpodobné, že pokud chtějí dosáhnout určité pozice, bude jim to trvat déle.

U Rč.1 lze pozorovat tzv. syndrom neúspěšné osobnosti, kdy sociální prostředí, tedy rodina i škola, zdůrazňují nezdary a neúspěchy a upevňují v člověku pocit méněcennosti, neúspěšnosti a nedůvěry v sebe sama (Helus, 2004). Na základě nezdaru a neúspěchů ve škole se paní Anna rozhodla nikoli pro studium, které by jí bylo blízké, ale pro studium, které se zdálo být jednodušší. Na studiu se seznámila s partnerem, který měl také zrakové postižení, měla s ním děti a zůstala ženou v domácnosti. Jak uvádí Matysková (2007), v rodinách, kde jeden či oba partneři mají zrakové postižení, obvykle funguje tradiční genderové uspořádání, tedy že ženy se starají o domácnost, zatímco muži vydělávají peníze. Ženy se zrakovým postižením zůstávají bez zaměstnání i po skončení mateřské dovolené, důvodem může být i obtížné nalezení zaměstnání, které by umožňovalo skloubit rodinný a profesní život.

Představy o platu respondentů lze hodnotit jako reálné. Rč.4 navíc dodává, že mnohem důležitější než finanční ohodnocení je pro něj smysl zaměstnání. Shrnuje to slovy J. Křivohlavého (in Hamadová, 2006, s. 59), že *„cílesměrné zaměření a usilování dává životu smysl a ve většině případů je vyšší míra radosti tam, kde lidé prožívají svůj život jako smysluplný. Smysluplnost posiluje kladné sebehodnocení a přispívá nepřímo k rozvoji kompetencí a zvládnutí těžkostí.“*

Druhým cílem bylo zjistit, co je pro osoby se zrakovým postižením motivací k práci, jakou důležitost přiřkládají zaměstnání. Jakou roli hrají hodnoty.

Podle výpovědí respondentů motivy k práci korelují s rovinami práce, jak je uvádí Novosad (2006). Každý z respondentů uvádí, že má pro něj práce existenční a materiální význam, a to díky odměně, tedy mzdě, která slouží k uspokojování dalších potřeb, jako např. u Rč.5 k naplnění snů spjatých s cestováním a rodinou.

Dalším motivem, který se vyskytuje velice často (u 5 ze 6 respondentů) je kooperační a socializační význam práce, ať už v rovině komunikační, jako u Rč.1, které vyloženě komunikace chyběla, když nevykonávala práci, nebo čistě z možnosti být mezi lidmi a kontaktu s nimi. U Rč.2 je tato hodnota specifická, neboť si realizuje svou potřebu starat se o druhé a plánovat jim určité věci. Svým způsobem se může jednat i o rovinu relaxační, neboť práce mu poskytuje různorodé pracovní činnosti, které Rč.2 emocionálně uspokojují. U Rč.4 práce splňuje relaxační rovinu díky tomu, že je pro něho zároveň i koníčkem. Navíc má pro něj práce kulturní a estetický význam, kdy díky ní může být kreativní.

Dále je v práci důležitá možnost profesního růstu, tedy že umožňuje učit se novým věcem (Rč.5) a člověka nějakým způsobem obohacuje (Rč.4).

Pro respondenty je důležité, když dělají smysluplné povolání a připadají si užiteční. Rč.5 si chce pomocí práce něco v životě dokázat.

Na vzorku zkoumaných osob se nepotvrzují slova P. Kuchaře (2007), která vyplývají z analýzy vývoje zaměstnanosti za rok 2004, který uvádí jako jeden z důvodů nezaměstnanosti osob s postižením jejich nízkou, resp. ztracenou motivaci k práci. Řekla bych, že u těchto 6 dotázaných je motivace k práci naopak velice vysoká.

Jak shrnuje Hamadová (2006, s. 134), *“zaměstnání je základem finanční jistoty v životě a uspokojení potřeb, přináší pocit uspokojení a radosti, určuje sociální status a identitu člověka, rozšiřuje dovednosti a schopnosti a tím i hranice celé osobnosti člověka.”*

Na tomto místě je zobrazena tabulka č. 3, kde je zapsáno pět nejdůležitějších hodnot, tak, jak je vnímají dotazované osoby se zrakovým postižením. Z tabulky vyplývá, že za velice důležité respondenti považují lásku a zdraví, dále rodinu a přátelství. Práce a peníze jsou uvedené až na čtvrtém či pátém místě.

Tabulka č. 3 – žebříček hodnot

Respondent	hodnoty				
	1	2	3	4	5
Paní Anna	zdraví	porozumění	něčeho dosáhnout	peníze	užitečnost
Pan Jan	pravda	slušnost	zdraví	svoboda	peníze
Slečna Hana	zdraví	rodina	přátelé	peníze	práce
Pan Jakub	láska	rodina	přátelství	osobní a profesní růst	„kulturní majetek“
Pan Ondřej	zdraví	rodina	kariéra	štěstí	peníze
Slečna Kristýna	láska	víra	rodina	naděje	zdraví

Třetím dílčím cílem bylo zjistit roli nukleární i širší rodiny při výběru profese, přípravě na ní a jejím vykonávání.

Jak píše Milian a Erin (in Hamadová, 2006, s. 141), při výběru profese mohou mladého jedince s postižením ovlivnit jeho rodiče a nejbližší okolí. Ti v něm mohou svým přístupem buďto podporovat kladné sebehodnocení, sebepojetí a samostatnost nebo potvrzovat jeho neschopnost a méněcennost, a to např. hyperprotektivní výchovou či odmítáním postižení.

Jak řekla Rč.1, na základní škole jí rodiče byli velikou oporou, problém nastal při výběru dalšího studia, kdy se pod vlivem nízkého sebevědomí rozhodla pro jiný obor, než který by ji bavil. Rodiče svým pesimistickým přístupem tedy sehráli negativní roli.

Na rozdíl od Rč.1, měl Rč.2 štěstí, že se mu od rodiny dostávalo vždy velké podpory ve všech ohledech.

Stejně tak i Rč.3 měla od rodičů velikou podporu, jak za svého studia, tak při výběru zaměstnání.

Pro Rč.4 měli zásadnější význam než rodina jeho přátelé, kteří ho formovali a pomáhali mu v cestě dosáhnout cílů.

Ačkoli Rč.5 rodiče podporovali a pomáhali mu s výběrem střední školy, při výběru vysoké školy sehrál zásadní roli kamarád.

V případě Rč.6 hraje rodina nezastupitelnou roli, hlavně maminka, která ji „donutila“ jít na vysokou školu, za což je jí dnes Rč.6 velice vděčná. Do budoucna se však obává, že bude trochu problém osamostatnit se, protože rodiče mají stále tendence ji nepřiměřeně ochraňovat. Jedná se o již výše zmíněnou hyperprotektivní výchovu. Jak uvádí Vágnerová (2004, s. 103), *„tento postoj nemusí být pro dítě příliš přínosný, protože mu bude bránit v přijatelném a dostupném rozvoji.“* Tento jev můžeme vypořizovat i u pana Jana, ačkoli u něho se jedná spíše o nadsázku.

Čtvrtým dílčím cílem bylo zjistit, zda osoby se zrakovým postižením disponují běžnými dovednostmi k nalezení práce a pracovními kompetencemi.

Za běžné dovednosti k nalezení práce a pracovní kompetence jsou pro potřeby této práce považovány sepsání vlastního životopisu a motivačního dopisu, ovládnutí PC programů a internetu, cizí jazyk, komunikace a prostorová orientace.

Životopis Jak píše Siegel (2003), životopis hraje velice důležitou roli při hledání zaměstnání. Potenciální zaměstnavatel se s uchazečem o pracovní místo poprvé seznámí právě prostřednictvím životopisu, proto je třeba na první dojem zaujmout, aby na základě jeho přečtení zaměstnavatel usoudil, že právě onen uchazeč je vhodný kandidát na pracovní pozici, a následně ho pozval k pohovoru.

Rč.1 by životopis dokázala vytvořit, ale s jistými obtížemi. Rč.2 říká, že by ho sepsal bez problémů, stejně tak i Rč.5. Rč.3 by k tomu využila informace z internetu. Rč.4 se obává, že životopis vytvořit nedokáže. (Práci sehnal, aniž by ho musel kamkoli posílat.) Rč.6 by k tomu nejspíš potřebovala podporu (korekce, formátování, kontrola překlepů).

Motivační dopis Životopis bez motivačního (přívodního) dopisu je považován za nedostatek. Ačkoli se jedná o pouhou administrativní formalitu, nevyplácí se jeho význam podceňovat. (Siegel, 2003)

Rč.1 by jej dnes už zvládla vytvořit, ačkoli si tím dříve nebyla vůbec jistá. Rč.2 nemá o motivačním dopisu úplně přesnou povědomost, ale kdyby o něco šlo, asi by to nějakým způsobem dokázal. Rč.3 by uměla sepsat motivační dopis s informacemi na internetu. Rč.4 by to snad zvládla, zatím to však nebylo nutné. Rč.5 by uměl motivační dopis vytvořit, Rč.6 by k tomu potřebovala případnou podporu.

PC programy, internet V dnešní době má znalost informačních technologií velký význam. Velké procento osob se zrakovým postižením používá počítač jako kompenzační pomůcku, nebo jak uvádí L. Novosad (2006), díky informacím na internetu si osoba s postižením může nalézt zaměstnání, nebo se může přímo pracovním uplatnit, např. jako ekonom, správce počítačové sítě, webmaster apod.

Jak uvádí Rč.1, s počítačem není kamarádka, ale ke své profesi masérky ho nepotřebuje. Rč.2 ovládá počítač na svůj věk uživatelsky celkem dobře. Rč.3 práce na počítači samozřejmě nedělá žádný problém. Rč.4 pracuje s internetem bez větších obtíží, kromě toho ovládá i některé PC programy. Rč.5 na počítači ovládá práci s MS office, Word, Excel i PowerPoint, stejně tak práci s internetem. Oproti tomu Rč.6 říká, že programy Word, Excel a PowerPoint jsou pro ni komplikované, ale na internetu pracuje poměrně dobře a samostatně.

Cizí jazyk V dnešní době se člověk bez ovládnutí alespoň jednoho cizího jazyka neobejde, ačkoli ne všichni zaměstnavatelé znalosti cizího jazyka požadují. Někdy se dokonce stává, že i když požadovány byly, zůstávají nevyužity. (Siegel in Matějková, 2011)

Rč.1 ovládá maďarský jazyk. Rč.2 mluví konverzačně dobře německy, je schopný domluvit se anglicky a italsky. Rč.3 ovládá na pokročilé úrovni německý jazyk. Rč.4 z cizích jazyků hovoří v menší míře anglicky a německy. Rč.5 hovoří

aktivně německy, anglický jazyk ovládá spíše na pasivní úrovni. Navíc absolvoval 3 roky latiny. Rč.6 z cizích jazyků ovládá jazyk anglický, ale prý velmi slabě.

Komunikativnost Díky svému kompenzačnímu významu je řeč pro osoby se zrakovým postižením velice důležitá (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 63). Předpokládám, že komunikativnější osoby mají menší obtíže se sehnáním pracovního místa.

Rč.1 se nepovažuje za komunikativní typ, Rč.2 naopak ano. Rč.3 je komunikativní úměrně situaci. Rč.4 se považuje za komunikativní typ, stejně tak Rč.5, někdy dokonce až moc. Komunikativnost Rč.6 odpovídá situaci.

Prostorová orientace sehrává v životě jedinců se zrakovým postižením jednu z klíčových rolí. Pokud se osoba při orientaci v prostředí cítí nejistě, může se to odrazit na nedostatečném sebevědomí při pohybu, např. v pracovním prostředí. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 64)

Rč.1 zvládá prostorovou orientaci během jednoho až dvou týdnů. Rč.2 ji zvládá v podstatě hned. Rč.3 se na neznámém místě orientuje dobře. Rč.4 orientaci na neznámém místě zvládá v rozmezí od dvou týdnů do měsíce, pokud by měl k dispozici vodícího psa, domnívá se, že by stačila kratší doba. Rč.5 stačí několik málo dnů, aby se na neznámém místě zorientoval. Rč.6 má prostorovou orientaci také dobrou.

Dojíždění Rč.1 občas dojíždí za klienty asi 30 km. Rč.2, kdyby bylo třeba, by byl ochoten dojíždět 30-40 kilometrů. Rč.3 by byl ochoten za prací dojíždět až 50 kilometrů, v případě lukrativní nabídky by zvažoval i pracovní pobyt v hlavním městě. Rč.6 by byla ochotná dojíždět asi 70 kilometrů.

Co se týče dojíždění, jsou respondenti flexibilní, mají tak širší okruh pro hledání pracovní činnosti.

Co dalšího mohou respondenti nabídnout zaměstnavateli

Rč.3 je ochotná si stále zdokonalovat své znalosti a popřípadě se naučit něco nového. Rč.4 může nabídnout chuť pracovat, kreativitu a zapálení pro věc. Rč.6 se považuje za osobu kreativní a optimistickou, je ochotná se stále rozvíjet. Je samostatná, ale práci v dobrém kolektivu se nebrání.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit názory dotazovaných na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením.

Dle Rč.1 je málo pracovních možností a příležitostí pro ty, kterým nešlo učení. Stále aktuální jsou v tomto smyslu věty J. Jesenského (1995), že na pracovním trhu bude stále menší možnost uplatnění osob se zrakovým postižením, jakými jsou nekvalifikovaní dělníci, oproti intelektuálně kvalifikovaným pracovníkům. Stejně tak i rekvalifikace by měla být zaměřena na pracovní činnost tvůrčí intelektuální povahy. Méně náročné manuální práce budou stále více předmětem tzv. ochraňované práce osob se zdravotním postižením. Jak ale sama Rč.1 řekla, na takovém místě by pracovat nechtěla, i když je zaměřena manuálně, kvůli negativní atmosféře mezi lidmi s postižením, u Rč.1 se tedy nepotvrdila preference společnosti osob se stejným postižením, tzv. efekt similarity, jak o ní píše Vágnerová (2004, s. 192), která navíc uvádí, že si lidé rozumějí lépe s tím, kdo má obdobné problémy. Rč.1 se naopak takovým lidem vyhýbá. Zároveň vidí jako problém, že „klasické“ obory byly zrušeny. Jelínek (2010) to svými slovy, že tradiční řemesla a povolání, která osoby s postižením vykonávaly, neodvratně zanikají a jen obtížně se hledají nové možnosti, potvrzuje. V souvislosti s tím uvádí, že zaměstnávání občanů s těžkým zrakovým postižením je problém, se kterým se potýkají i nejvyspělejší státy. To potvrzuje i Kuchař (2007), který upozorňuje, že míst pro nekvalifikované pracovníky bude čím dál tím méně.

Podle Rč.3 nejčastěji zaměstnavatelé nechtějí přijmout do pracovního poměru osoby se zrakovým postižením kvůli jejich pomalému tempu, kvůli kterému by nemohli plnit normu jako intaktní. To potvrzují i slova J. Jesenského (1995), podle něhož může zdravotní postižení ohrozit nejen fyzickou, ale i psychickou výkonnost.

Domněnky Rč.5 a Rč.6, že potenciální zaměstnavatelé jsou málo informováni, dokládá i Plesník (in Matějková, 2011). Proto by osoby s postižením měly výhody zaměstnávání osob s postižením znát a při pohovoru je sdělit nebo předložit speciální informační letáčky. Jak dodává Rč.6, je třeba změnit postoje intaktních k lidem s postižením a obráceně. Na tento problém upozorňují i autorky J. Koláčková a P. Kodymová (in Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005), protože dle nich bariéry nejsou pouze fyzického rázu, ale i psychického, přičemž psychické překážky jsou jak v mysli osob intaktních, tak v psychice lidí s postižením.

Ve výpovědích respondentů se z části vyskytl jako názor na nezaměstnanost osob se zrakovým postižením i nízká motivace potenciálních zaměstnavatelů. Podle Kuchaře (2007) zaměstnavatelé raději zaplatí odvody za to, že osoby se zrakovým postižením nezaměstnají, a ubrání se tak problémům, které se zaměstnáváním těchto lidí souvisejí – např. úprava pracovního prostředí, jak uvádí Rč.5, nebo individuální řešení potřeb, jak řekl Rč.4.

Jak je vidět u Rč.6, čerství absolventi středních ani vysokých škol, to nemají při hledání zaměstnání jednoduché. Oproti ostatním uchazečům nemají mnoho praktických zkušeností, základní pracovní návyky, navíc postrádají určité pracovní kontakty, které usnadňují lepší orientaci na trhu práce. (Buchtová, 2002)

Dále jsou to předsudky, které zaměstnavatele odrazují od zaměstnávání osob se zrakovým postižením. Jak uvádí Květoňová-Švecová (in Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2005), předsudky nejsou následkem negativních zkušeností se zaměstnáváním osob se zrakovým postižením, ačkoli si to mnozí lidé myslí.

Posledním dílčím cílem bylo zjistit podpůrné mechanismy zaměstnávání osob s postižením zraku, které využívají či využili konkrétní dotázané osoby.

Rč.2 ani Rč.4 se nikdy nezúčastnily rekvalifikačního kurzu, se sehnáním práce neměli sebemenší problémy.

Rč.3 se sice rekvalifikačního kurzu zúčastnila, ale shledala jej jako zbytečný, vzhledem k tomu, že většinu věcí už znala z dřívější doby.

Rč.1 nyní díky absolvování masérského kurzu podniká v tomto oboru.

Rč.5, jako nezaměstnaný, uvažuje o rekvalifikačním kurzu v administrativě a práci na počítači. Spolupracuje s úřadem práce, využívá neziskové organizace. O možnosti pracovní rehabilitace přes úřad práce neví.

Rč.6 se rekvalifikačnímu kurzu do budoucna nebrání, pokud by delší dobu nemohla sehnat pracovní místo. Uvažuje o masérském kurzu.

7 Diskuze

Jedním z dílčích cílů této práce bylo zjistit, jaká očekávání v souvislosti se zaměstnáním měly nebo mají dotazované osoby se zrakovým postižením. U respondentů se ukázalo, že ačkoli měli nereálné profesní cíle, v jejichž dosažení jim brání jejich zrakové postižení, lze alespoň z části dojít k jejich naplnění, pokud člověk z cílů částečně sleví a snaží se docílit svého. Někdy však naopak může dojít k opuštění cíle vlivem nízké sebedůvěry. Jak uvádí Loeding a Greenan (in Vágnerová 2004, s. 176), chování okolí bývá k osobám s postižením neadekvátní. Lidé bývají nadměrně shovívaví nebo naopak osoby s postižením podceňují a považují je za méně schopné, to může být příčinou nepřiměřeného sebehodnocení a nejistoty vůči sama sobě. Tomu je dle mého názoru třeba zabránit dostatečnou podporou ze strany rodiny i profesionálů (sociálních pracovníků, pedagogů, psychologů).

Z výpovědí respondentů dále vyplývá, že studijní obor si vybírali buďto podle zájmů, nebo podle náročnosti studia, potvrdily se tedy faktory, které podmiňují profesní orientaci dle Moravcové (2004, s. 46).

Dalším z dílčích cílů bylo zjistit, co je pro osoby se zrakovým postižením motivací k práci, jakou důležitost přikládají zaměstnání. Jak uvádí Buchtová (2002, s. 75), práce je důležitá díky svému materiálnímu prospěchu, zároveň je prostředkem seberealizace a společenské užitečnosti. Kromě toho umožňuje udržovat sociální kontakty, potkávat nové lidi a navazovat přátelství. Práce není jen nutný životní úděl, ale přináší radost a uspokojení. Dotazovaní se ztotožňují se vším zmiňovaným a práci kladou na čtvrtou až pátou příčku hodnotového systému.

Následujícím dílčím cílem bylo zjistit roli nukleární i širší rodiny při výběru profese, přípravě na ní a jejím vykonávání. Dle Miliana a Erina (in Hamadová, 2006) osoby s postižením v jejich životě výrazně ovlivňují rodiče a nejbližší přátelé. Rodiče jsou velice důležití a při rozhodování o budoucím povolání jsou většinou prvními, na

které se jejich děti obrací s žádostí o radu. U respondentů se můžeme setkat s celou škálou přístupů jejich rodičů. Jak píše Vágnerová (2004) chování rodičů bývá často nepřiměřené, někdy dokonce až extrémní. Někdy může dojít k podhodnocení dítěte nebo naopak k nadměrné ochraně. Ve většině případů dotazovaných rodiče své děti podporovali a podporují. Občas sice kladli na své děti zdánlivě vysoké nároky, tím však dítě motivovali, protože ačkoli ono samo si nevěřilo, že je schopno nároky splnit, nakonec to opravdu dokázalo.

Pokud se respondenti neobrátili s žádostí o radu na rodiče, radili se o výběru studia s kamarády, jejich role se tedy také nedá popřít.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit názory dotazovaných na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením. Respondenti jmenovali následující: malá informovanost společnosti, což dokládá i Plesník (in Matějková, 2011); strach, nedůvěra a předsudky, jak uvádí Květoňová-Švecová (in Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2005); nevhodné pracovní prostředí, které by šlo díky dotacím upravit, ale zaměstnavatelé se tomu podle Kuchaře (2007) vyhýbají; málo pracovních příležitostí, s čímž souhlasí i Votava a kol. (2005, s. 187), který uvádí, že možnost pracovního uplatnění pro osoby se zrakovým postižením se velice změnila. Dříve tradiční řemesla jako kartáčnictví, košíkářství postupně zanikly, zřejmě i kvůli tomu, že např. kartáčnictví poškozuje jemný hmat, díky kterému jsou osoby se zrakovým postižením schopné číst. Stejně tak s telefonisty se dnes setkáme zřídka.

Dle mého názoru se možnosti zaměstnávání lidí se zrakovým postižením zlepšují, avšak bariéry přetrvávají zejména v postojích intaktních lidí a potencionálních zaměstnavatelů. Jak uvádí Vágnerová (2004, s. 192) je zřejmé, že vztah intaktních a osob s postižením je velice komplikovaný. Postoje majoritní společnosti bývají často odmítavé. Jak osoby s postižením, tak intaktní si myslí, že je těžké propojit tyto dva světy, a dokonce považují za riskantní se o něco takového pokoušet. Potvrzují to i slova 15letého chlapce se zrakovým postižením v pásmu nevidomosti, který říká, že pro něj bylo těžké přecházet mezi těmi dvěma světy. Například když trávil jarní prázdniny

s bývalými spolužáky (se zrakovým postižením), po týdnu s nimi se mu nechtělo mezi vidomé spolužáky. Témata hovorů byla odlišná a on to neuměl skloubit. „*Ty přechody byly strašně těžké.*“ (Chvátalová, 2001, s. 29)

Já se s názorem, že propojit tyto dva světy nelze, nestotožňuji. Jak uvádí Vágnerová (2004, s. 192), aby intaktní společnost přijímala osoby s postižením, je potřebné, aby se jim naučila rozumět, chápala jejich odlišnosti a přijímala je jako součást normy. Integrace je dvoustranným procesem a autorka ji definuje jako: „*začlenění jedince s postižením do společnosti intaktních, kdy v ní dovede bez problémů žít, cítí se jí přijat a sám se s ní identifikuje.*“

Věřím, že spoustě osobám s postižením se to povedlo, protože nic není nemožné, ale aby došlo k propojení obou světů a intaktní osoby a lidé s postižením si vzájemně rozuměli, chápali se a přijímali, je třeba, aby tomu tak opravdu chtěli a odstranili tak v sobě hluboko zakořeněné bariéry. Doufejme, že nebude trvat dlouho, než se to podaří.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo zmapovat studijní možnosti osob se zrakovým postižením, zjistit, jaké mají tyto osoby překážky při studiu, při výběru profese, případně při jejím vykonávání.

Dílčími cíli bylo porovnat představy a reálné možnosti zaměstnávání osob s postižením zraku. Odhalit motivaci k práci osob s postižením zraku, jakou roli hrají hodnoty. Zmapovat roli rodičů a blízkého okolí při výběru profese, přípravě na ní a jejím vykonávání. Zjistit, zda osoby se zrakovým postižením disponují běžnými dovednostmi k nalezení práce. Prozkoumat názory na možné příčiny nezaměstnanosti osob se zrakovým postižením. Odhalit, které z nabízených podpůrných mechanismů zaměstnávání osob s postižením zraku využívají konkrétní dotazovaní.

Z teoretické části vyplývá, že náš školský systém umožňuje osobám se zrakovým postižením vzdělávat se od základní až po vysokou školu. Dle některých dotazovaných je však studijních možností málo a uvítali by, kdyby se obory pro osoby se zrakovým postižením rozšířily.

Z praktické části vyplynulo, že respondenti disponují běžnými dovednostmi, které jsou potřeba k nalezení práce, v dostatečné míře. Jsou ochotni za práci dojíždět 30 až 50 kilometrů. Mají snahu se stále zdokonalovat a učit se novým věcem.

Z výpovědí dotazovaných dále vyplývá, že zaměstnání lze sehnat i bez absolvování rekvalifikačních kurzů, ačkoli jedna respondentka je zaměstnaná právě díky němu.

Dotazovaní mají dostatečnou motivaci k práci. Peníze získané v zaměstnání jsou pro dotazované druhořadé a oni mají zájem být zaměstnaní bez ohledu na finanční odměnu.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že studijní obor si vybírali buďto podle zájmů, nebo podle náročnosti studia. Oporou při výběru jim byli rodiče či blízcí přátelé. Ne vždy bylo však jejich rozhodnutí správné. To může být zapříčiněno nedůvěrou v sama sebe nebo neodhadnutím vlastních vloh a dispozic, následkem čehož můžou ztratit několik let studiem oboru, ve kterém se neuplatní a znalosti v něm nabyté nevyužijí.

Proto by se osoby s postižením zraku neměly ostýchat vyhledat pomoc poradce, který jim poskytne odbornou radu, jak se rozhodnout.

Přetrvávajícím problémem může být malá informovanost společnosti, strach, předsudky a nedůvěra potenciálních zaměstnavatelů, nevhodné pracovní prostředí a málo pracovních příležitostí.

Dle mého názoru se možnosti zaměstnávání lidí se zrakovým postižením zlepšují, avšak bariéry přetrvávají zejména v postojích intaktních lidí a potenciálních zaměstnavatelů. Ti jsou mnohdy ovlivněni nedostatečnou informovaností o podpoře a možnostech zaměstnávání osob s postižením. Svou roli sehrává i postoj dnešní společnosti, která klade důraz na rychlost a kvantitu. Jako jednou z možností se jeví podporovat osoby se zrakovým postižením v podnikání.

Bylo by zároveň vhodné zajistit větší informovanost potenciálních zaměstnavatelů, např. pomocí médií, seminářů, neziskových organizací i úřadů práce. Na školách by mohla probíhat spolupráce intaktních žáků a žáků s postižením zraku. Zároveň by bylo dobré podporovat společenské akce pro intaktní a osoby se zrakovým postižením, a to již od předškolního věku. Je třeba, aby již od dětství bylo postižení vnímáno jako něco běžného. Ovšem změnit myšlení společnosti může trvat ještě dlouho.

Věřím, že má práce poslouží osobám se zrakovým postižením v orientaci v možnostech profesní přípravy i orientaci na trhu práce, stejně jako lidem, kteří s nimi spolupracují, tedy sociálním pracovníkům, pedagogům, pracovníkům úřadu práce i potenciálním zaměstnavatelům, stejně jako široké veřejnosti.

Seznam použitých zdrojů

1. BARTOŇOVÁ, M. PIPEKOVÁ, J. VÍTKOVÁ, M. *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodním kontextu*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s.r.o., 2005. ISBN 80-86633-31-2.
2. BUCHTOVÁ, B. *NEZAMĚSTNANOST psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 2002. 236s. ISBN: 80-247-9006-8.
3. FINKOVÁ, D. LUDÍKOVÁ, L. RŮŽIČKOVÁ, V. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: UP, 2007. ISBN 978-80-244-1857-5.
4. HAMADOVÁ, P. *Socioprofesionální dimenze edukace žáků se zrakovým postižením* [online]. Brno, 2006 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/11726/pedf_d/>. Disertační práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Marie Vítková.
5. HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L. NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie. Texty k*
6. *distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
7. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 1. vyd. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-888-0.
8. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 408s. ISBN: 80-7376-040-2.
9. CHVÁTALOVÁ, H. *Jak se žije dětem s postižením*. Praha: Portál. 2001. 184 s. ISBN 80-7178-588-1.
10. JANKOVSKÝ, J. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. Praha: Triton. 2006. 176s. ISBN: 80-7254-730-5.
11. JELÍNEK, J. *Hudební vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 2010. 79 s. ISBN 978-80-7290-473-0.
12. JESENSKÝ, J. *Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených*. Praha: Karolinum. 1995. ISBN 80-7066-941-1.
13. KABÁTEK, L. *Profesionální orientace osob se zrakovým postižením*. [online]. Brno, 2009 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/136245/pedf_m/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Vedoucí práce PhDr. Petra Hamadová, Ph.D.

14. KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě*. Praha: Septima, 2001. ISBN 80-7216-191-1.
15. KREJČÍŘOVÁ, O. a kol. *Problematika zaměstnávání občanů se zdravotním postižením*. Brno: Rytmus, 2005. ISBN 80-903598-1-7.
16. KUCHAR, Pavel. *Trh práce: sociologická analýza*. Praha: Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-1383-3.
17. KVĚTOŇOVÁ, L. *Základy oftalmopedie*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-0667-6.
18. KVĚTOŇOVÁ, L. KUDELOVÁ, I. *Malé dítě s těžkým poškozením zraku*. Brno, Paido 1996, ISBN 80-85931-24-9.
19. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. *Oftalmopedie*. 2. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.
20. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. *Edukace dětí se speciálními potřebami v raném a předškolním věku*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-063-8.
21. LEIBLOVÁ, Z. Zaměstnávání občanů se zdravotním postižením. In ČERVINKA, T. a kol. *Zaměstnávání občanů se zdravotním postižením, důchodců, mladistvých a studentů, absolventů škol, žen a dalších kategorií*. 4. aktualiz. vyd. Praha: ANAG, 2009, ISBN 978-80-7263-529-0.
22. MATĚJKOVÁ, K. *Možnosti pracovního uplatnění osob s tělesným postižením v kraji Praha*. [online]. České Budějovice, 2011 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <<https://wstag.jcu.cz/portal/prohlizeni/index.jsp>>. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita. Vedoucí práce Novotný Aleš.
23. MATOUŠEK, O. KOLÁČKOVÁ, J. KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
24. MATYSKOVÁ, K. *Pracovní uplatnění a soukromý život osob se zdravotním postižením*. Kvalitativní studie. Zpráva z výzkumu pro projekt „Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti“, 2007
25. MORAVCOVÁ, Dagmar. Kariérové poradenství u žáků se zrakovým postižením. In PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, ISBN 80-86856-01-1.

26. NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství: struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-174-3.
27. OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3718-0.
28. PEŠATOVÁ, Ilona, *Vybrané kapitoly se speciální pedagogiky se zaměřením na oftalmopedii*. Technická univerzita v Liberci, 1999. ISBN 80-7083-350-5.
29. PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením*. Praha: IPPP, 2004. 77s. ISBN: 80-86856-01-1.
30. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
31. RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ L. a kol. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1475-9.
32. SIEGEL, Z. *Jak hledat a najít zaměstnání*. Praha: Grada Publishing, 2003. 108 s. ISBN: 80-247-0612-1.
33. SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2007. 160s. ISBN: 978-80-247-1733-3.
34. SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-545-8.
35. VÁGNEROVÁ, M. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-053-X.
36. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 872s. ISBN: 80-7178-802-3.
37. VITÁSKOVÁ, K. LUDÍKOVÁ, L. SOURALOVÁ, E. *Zefektivnění studia a profesního uplatnění handicapovaných studentů na vysokých školách* 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 89 s. ISBN 80-244-0621-7.
38. VÍTKOVÁ, M. a kol. *Možnosti reedukace zraku při kombinovaném postižení*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-75-3.
39. VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 2004. 181 s. ISBN 80-7315-071-9.

40. VOKURKA, M., HUGO, J. a kol. *Praktický slovník medicíny*. 8. rozšířené vydání Praha: Maxdorf, 2007. ISBN 978-80-7345-123-3.
41. VOTAVA, J a kol. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum, 2005. 207s. ISBN: 80-246-0708-5.
42. VYSOKAJOVÁ, M. *Hospodářská, sociální, kulturní práva a zdravotně postižení*. Praha: Karolinum, 2000, ISBN 80-246-0057-9.

Internetové zdroje:

43. BUBENÍČKOVÁ, H. O zrakovém postižení a zrakově postižených. Česká oční optika. [online]. Praha: EXPO DATA spol. s r.o., 2007-01, 80-82 [cit. 2011-04-12]. ISSN 1211-233X. Dostupné z: <<http://www.centrumpronevidome.cz/doc/opt5.pdf>>.
44. Máme otevřeno? o.s. www.mameotevreno.cz. Máme otevřeno? [online]. Růžičková, N. [cit. 2011-05-24]. Dostupné z: <http://www.mameotevreno.cz/html/index.php?s1=1&s2=8&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&lng=12&user_url=&menu_id=1&m=1&typ=clanky&recid_cl=503&menu_id=1>.
45. MPSV, [online]. [cit. 2011-04-28]. Poslední aktualizace: [2010-12-21]. Dostupné z: <<http://socialniporadce.mpsv.cz/cs/170>>.
46. Národní ústav pro vzdělávání. RVP: Metodický portál [online]. [cit. 2011-10-22]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <<http://www.rvp.cz/>>.
47. Okamžik-sdružení pro podporu nejen nevidomých. www.nevidomimezinami.cz. Nevidomí mezi námi. [online]. [cit. 2011-12-08]. Dostupné z: <http://www.nevidomimezinami.cz/main/nevidomimezinami/Texty/Vzdelavani/Kontakty/Stredni_skoly.wiki>.
48. POTMĚŠILOVÁ, R. Je zaměstnání nevidomého velký problém? Časopis Můžeš [online]. Praha: Sdružení přátel Konta BARIÉRY, 2006-12-14, [cit. 2010-05-15]. ISSN 1213-8908. Dostupné z: <<http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?x=1943172>>.
49. SONS ČR. is.brailnet.cz. IS Brailnet [online]. Nakladatel. [2011-11-15]. Dostupné z: <<http://is.brailnet.cz/skoly.php>>.
50. Škola Jaroslava Ježka. www.skolajj.cz. Škola Jaroslava Ježka. [online]. Praha. [cit. 2011-12-07]. Dostupné z: <<http://www.skolajj.cz/prakticka-skola/>>.

Klíčová slova

Osoby se zrakovým postižením

Poradenství

Pracovní uplatnění

Profesní příprava

Trh práce

Volba povolání

Zaměstnávání

Přílohy

Příloha č. 1 – Záznamový arch pro řízený rozhovor pro zaměstnané

Pohlaví:

Věk:

Bydlíte na venkově, ve městě nebo ve velkoměstě? (počet obyvatel)

Jaký je stupeň Vašeho zrakového postižení?

Jde o postižení vrozené nebo získané? (V případě získaného – v kolika letech?)

Pobíráte invalidní důchod? Jaký stupeň?

Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání? Co jste studoval, vystudoval?

Jaké je Vaše zaměstnání? Co toto zaměstnání obnáší?

Jak dlouho jste zaměstnán na tomto pracovním místě?

Pracujete na plný nebo částečný pracovní úvazek?

Jaké kompenzační pomůcky spojené s výkonem profese používáte?

Čím jste chtěl být, když jste byl malý?

Podle čeho jste si vybíral studijní obor, profesi?

Setkal jste se během studia s nějakými komplikacemi?

Jaké jste měl představy o zaměstnání, než jste nastoupil na své nynější pracovní místo? Do jaké míry se vaše představy naplnily?

Jaké byly vaše představy o platových podmínkách, když jste dokončil školu?

Jak jste ve vaší práci spokojený?

Jak důležité je pro Vás mít práci? Proč?

Sestavte mi, prosím, Váš žebříček hodnot o 5 položkách.

Co je pro vás motivací k práci?

Jakou roli při vašem zaměstnání sehrávají rodiče a okolí. (Jakou roli sehráli a sehrávají při výběru profese, přípravě na ní a jejím vykonávání?)

Dokážete vytvořit vlastní životopis?

Dokážete sepsat motivační dopis k žádosti o zaměstnání?

Ovládáte práci na PC? Jaké programy? Pracujete s internetem?

Ovládáte cizí jazyk? V jaké míře?

Považujete se za komunikativní typ?

Po jaké době zvládáte prostorovou orientaci na neznámém místě?

Co dále můžete zaměstnavateli nabídnout?

Jak daleko dojíždíte za prací?

Jaký je podle Vás nejčastější důvod, pro který zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru?

Napadá vás způsob, jak tento problém řešit?

Jak těžké pro Vás bylo najít si práci?

Jak jste se dostal ke své nynější práci?

Využil jste někdy v životě nějakého rekvalifikačního kurzu? Jakého/jakých? (Uvažoval jste o tom?)

Příloha č. 2 – Záznamový arch pro řízený rozhovor pro nezaměstnané

Pohlaví:

Věk:

Bydlíte na venkově, ve městě nebo ve velkoměstě? (počet obyvatel)

Jaký je stupeň Vašeho zrakového postižení?

Jde o postižení vrozené nebo získané? (V případě získaného – v kolika letech?)

Pobíráte invalidní důchod? Jaký stupeň?

Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání? Co jste studoval, vystudoval?

Jaké kompenzační pomůcky spojené s výkonem profese používáte?

Jaké bylo vaše poslední zaměstnání - úvazek, kompenzační pomůcky, co zaměstnání obnášelo, jak dlouho jste na něm byl zaměstnán?

Čím jste chtěl být, když jste byl malý?

Podle čeho jste si vybíral studijní obor, profesi?

Setkal jste se během studia s nějakými komplikacemi?

Jaké jste měl představy o zaměstnání, než jste nastoupil na své poslední pracovní místo? Do jaké míry se vaše představy naplnily?

Jaké jsou vaše představy o zaměstnání (požadavky na hledané zaměstnání)?

Jaké byly vaše představy o platových podmínkách, když jste vyšel ze školy?

Jak jste byl ve vaší práci spokojený?

Jak důležité je pro Vás mít práci? Proč?

Sestavte mi, prosím, váš žebříček hodnot o 5 položkách.

Co je pro vás motivací k práci?

Jakou roli při vašem zaměstnání sehrávají rodiče a okolí. (Jakou roli sehráli a sehrávají při výběru profese, přípravě na ní a jejím vykonávání?)

Dokážete vytvořit vlastní životopis?

Dokážete sepsat motivační dopis k žádosti o zaměstnání?

Ovládáte práci na PC? Jaké programy? Pracujete s internetem?

Ovládáte cizí jazyk? V jaké míře?

Považujete se za komunikativní typ?

Po jaké době zvládáte prostorovou orientaci na neznámém místě?

Co dále můžete zaměstnavateli nabídnout?

Jak daleko byste byl ochoten dojíždět za prací?

Jaký je podle Vás nejčastější důvod, pro který zaměstnavatel nechce přijmout osobu se zrakovým postižením do pracovního poměru?

Napadá vás způsob, jak tento problém řešit?

Jak těžké pro Vás bylo najít si práci?

Jak jste se dostal ke svému poslednímu zaměstnání?

Jak dlouho jste nezaměstnaný?

Co jste dělal před tím?

Kolikáté to bylo vaše zaměstnání?

Důvod vašeho odchodu z posledního zaměstnání?

Kolik pracovních pohovorů jste od té doby absolvoval?

Jste při vyhledávání práce aktivní?

Co považujete za příčinu své nynější nezaměstnanosti?

Využil jste někdy v životě nějakého rekvalifikačního kurzu? Jakého/jakých? (Uvažoval jste o tom?)

Jste veden jako uchazeč o zaměstnání na úřadě práce? Jak hodnotíte spolupráci s ÚP?

Využíváte neziskové organizace při hledání práce?

Víte o možnosti pracovní rehabilitace přes ÚP?

Odkud?